

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.

19 OKT 1961

SOU
1961:A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:51

Socialdepartementet

BOSTADSBYGGNADSBEHOVET

PRELIMINÄR UPPSKATTNING

AV

BOSTADSBYGGNADSUTREDNINGEN

Stockholm 1961

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Kronologisk förteckning

1. Totalisatorverksamheten. Idun. 140 s. Jo.
2. Sparstimulerande åtgärder. Idun. 121 s. Fl.
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. H.
4. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Idun. 230 s. Fl.
5. Begravningsplatser och gravar. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
6. Underrätterna. Idun. 339 s. Ju.
7. Enhetlig ledning av krigsmakten. Beckman. 120 s. Fö.
8. Om läkarbehov och läkartillgång. Idun. 228 s. I.
9. Principer för en ny kommunindelning. Beckman. 243 s. I.
10. Preliminär nationalbudget för år 1961. Marcus. V + 105 s. Fl.
11. Den allmänna brottsregistreringen. Kihlström. 318 s. Ju.
12. Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för byggnadsverk. Idun. 50 s. K.
13. Lantbrukets yrkesskolor. Kihlström. 206 s. Jo.
14. Pensionsstiftelser. I. Marcus. 184 s. Ju.
15. Polisens brottsbekämpande verksamhet. Idun. 251 s. + 2 s. ill. I.
16. Kriminalvård i frihet. Idun. 137 s. Ju.
17. Hjälpmedel i skolarbetet. Idun. 244 s. + 12 s. ill. E.
18. Totalförsvarets upplysningsverksamhet. Kihlström. 90 s. Fö.
19. Byggnadsindustrins arbetskraft. Idun. 150 s. S.
20. Vissa frågor rörande allmänna val. Idun. 173 s. Ju.
21. Författningsutredningen. V. Organisationer. Beslutsteknik. Valsystem. Idun. 362 s. Ju.
22. Den svenska utvecklingshjälpens administration. Kihlström. 74 s. U.
23. Svensk trafikpolitik. I. Idun. 387 s. K.
24. Svensk trafikpolitik. II. Idun. 163 s. K.
25. Flygbuller som samhällsproblem. Idun. 200 s. Fö.
26. Reviderad nationalbudget för år 1961. Marcus. V + 87 s. Fl.
27. Skifferoljefrågan. Norstedt & Söner. 144 s. H.
28. Kungl. Teatern. Verksamhet och ekonomi. Marcus. 320 s. E.
29. Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring m. m. Idun. 341 s. S.
30. Grundskolan. Hæggström. 881 s. E.
31. Läroplaner för grundskola och fackskolor. Idun. 388 s. E.
32. Handläggning av bostadslån. Idun. 101 s. S.
33. Redareansvarets begränsning. Idun. 101 s. Ju.
34. Huvudmannaskapet för polisväsendet m. m. Kihlström. 227 s. I.
35. Ändamålsenliga studentbostäder. Idun. 224 s. S.
36. Tandsjukvården vid de odontologiska läroanstalterna. Kihlström. 102 s. E.
37. Stämpel- och expeditonsavgifter. Idun. 294 s. Fl.
38. Stöd åt barnaföderskor. Idun. 122 s. S.
39. Lag om allmän försäkring, m. m. Idun. 143 s. S.
40. Länsindelningen inom Stockholms- och Göteborgsområdena. Idun. 384 s. + 2 st. utviktionsblad. I.
41. Reviderad giftlagstiftning. Idun. 326 s. I.
42. Mål och medel i stabiliseringspolitiken. Idun. 436 s. Fl.
43. Användningen av August Abrahamsons stiftelse å Nääs. Idun. 93 s. E.
44. Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet. Idun. 233 s. E.
45. Djurplågeri, vetenskapliga djurförsök samt djurskyddsordning. Kihlström. 46 s. Ju.
46. Boxningssportens skadeverknings. Idun. 104 s. I.
47. Reviderad hyreslag. Idun. 247 s. Ju.
48. Byggnadsstyrelsens organisation. Norstedt & Söner. 124 s. K.
49. Förslag till jordförvärvslag m. m. Idun. 213 s. Jo.
50. Den svenska utvecklingshjälpen. Expertrekrytering och stipendiatmottagning. Kihlström. 79 s. U.
51. Bostadsbyggnadsbehovet. Idun. 53 s. S.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:51

Socialdepartementet

BOSTADSBYGGNADSBEHOVET

PRELIMINÄR UPPSKATTNING

AV

BOSTADSBYGGNADSUTREDNINGEN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1961

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1941

Socialdepartementet

BOSTADSBYGGNADSBILAGET

PRELIMINÄR FÖRSLAG

AV

BOSTADSBYGGNADSBILAGETS

IBNS TRYCKERIEN 1941

STOCKHOLM 1941

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet	5
Uppskattningarnas syfte och uppläggning	7
Kapitel 1 Bostadsbyggandet och bostadsmarknaden 1946—60	10
Nyproduktionens storlek och sammansättning	10
Avgång av lägenheter	12
Bostadsmarknadsläget	14
Kapitel 2 Befolkningsutvecklingen	17
Den vuxna befolkningen i hela riket	17
Befolkningen i städer och övriga tätorter	19
Städerna	19
Samtliga tätorter	24
Gulbrandsens prognos	25
Kapitel 3 Bostadsbyggnadsbehovet i antal lägenheter	27
Den realiserade lägenhetsefterfrågan 1946—60	27
Beräknad ökning av lägenhetsbehovet	30
Antaganden	30
Ökning av antalet hushåll i tätorterna	33
Behövlig ökning av lägenhetsantalet	36
Ersättningsproduktionen	37
Tätorterna	37
Glesbygden	40
Sammanfattning av bostadsbyggnadsbehovet i antal lägenheter	40
Kapitel 4 Produktionsinriktningen	43
Utrymmesstandard och lägenhetstyper 1946—60	43
Synpunkter på produktionsinriktningen under 1960-talet	45
Sammanfattning	51

Innehåll

Skivets till Herr stadsråd och Ordförande Knut Sjöström	2
I. Föreläsningens syfte och uppbyggnad	3
Kapitel 1. Hottidens grund och betydelse	10
Växternas betydelse för människan	10
Årgång av årgång	11
Hottidens betydelse	11
Kapitel 2. Hottidens utveckling	12
Den varms betydelse i den nya	12
Hottidens i glas och bly	13
Slutet	14
Samliga fört	14
Guldens program	15
Kapitel 3. Bostadsbyggnadsarbetet i Hottidens	22
Den tekniska tillämpningen	22
Berörd ökning av byggnadsarbetet	23
Anläggning	23
Ökning av arbetet i Hottidens	24
Hottidens ökning av byggnadsarbetet	24
Ersättningsarbetet	25
Ertid	25
Glas	26
Sammanfattning av byggnadsarbetet i Hottidens	26
Kapitel 4. Produktionsförhållanden	27
En minsta ändring av arbetet	27
Syftet för en produktionsförhållanden	27
Sammanfattning	28

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Genom beslut den 11 december 1959 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sju utredningsmän med uppgift att utreda och framlägga förslag rörande vissa bostadsfrågor m. m.

Med stöd av bemyndigandet tillkallade departementschefen den 12 december 1959 såsom utredningsmän generaldirektören Bertil Olsson, direktören Sven Dahlberg, docenten Lennart Holm, dåvarande generaldirektören numera professorn Alf Johansson, redaktören Willy-Maria Lundberg, länsbostadsdirektören Olof Olsson och direktören Erik Severin. Tillika uppdrogs åt Bertil Olsson att som ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit benämningen bostadsbyggnadsutredningen. Såsom huvudsekreterare åt utredningen förordnades den 28 december 1959 ledamoten, docenten Lennart Holm. Från den 2 februari 1960 förordnades t. f. förste aktuarien Ralph Johansson och förste inspektören Bengt Svensson såsom sekreterare.

Vi har enligt uppgjord arbetsplan uppdelat arbetet i etapper, av vilka den första skulle omfatta utförandet av en preliminär bedömning av bostadsbyggandets omfattning och inriktning under 1960-talet, i första hand perioden 1961—65. Uppskattningen har delvis föranletts av 1959 års långtidsutrednings behov därav.

Vi får härmed vördsamt överlämna ett delbetänkande med den gjorda uppskattningen.

Stockholm den 2 oktober 1961

Bertil Olsson

Sven Dahlberg

Lennart Holm

Alf Johansson

Willy-Maria Lundberg

Olle Olsson

Erik Severin

/ Ralph Johansson

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Genom beslut den 11 december 1959 beivrades Kungl. Maj:ts önskan för socialdepartementet att tillfälligt höglj. sju utredningsmän med uppdrag att utreda och framföra förslag rörande vissa postanstaltsför. m. m.

Med stöd av framgångsrikt tillhandlade departementshösten den 12 december 1959 såsom utredningsmän generaldirektören Bertil Olsson, direktör Sven Dahlberg, docenten Leonard Holm, härvårdsgeneraldirektören numera professor Alf Johansson, redaktören Willy-Martin Lundberg, härvårdsgeneraldirektören Olof Olsson och direktören Erik Szevria. Tillika uppdraget åt Bertil Olsson att som ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit beslutningen postanstaltsutredningen. Såsom huvudsekreterare åt utredningen förordnades den 28 december 1959 ledamoten, docenten Leonard Holm. Från den 2 februari 1960 förordnades i. l. förste aktören Ralph Johansson och förste inspektören Bengt Svensson såsom sekreterare.

Vi har enligt uppfordrad arbetsplan uppfyllt arbetet i etapper, av vilka den första skulle omfattas utöver en preliminär bedömning av postanstaltsbyggnadens omfattning och inriktning under 1960-talet, i första hand omfattande 1961-62. Uppskattningen har delvis föranletts av 1959 års lägesrapport tekniska behov därtill.

Vi får härmed förväntat överlämna ett delbetänkande med den förda uppskattningen.

Stockholm den 7 oktober 1961

		Sven Dahlberg
	Leonard Holm	
Alf Johansson	Olof Olsson	Willy-Martin Lundberg
Erik Szevria		
Ralph Johansson		

Uppskattningarnas syfte och uppläggning

Förutsättningarna att bedöma bostadsbyggnadsbehovet under en längre period är för närvarande ogynnsamma. Bedömningarna måste grundas på ett i de flesta avseenden föråldrat och bristfälligt underlag och bostadsbristen gör det svårt, att utifrån de få uppgifter som finns om de senaste 10—15 årens förändringar, över huvud taget göra några antaganden om framtiden. Såväl för bostadsbyggnadsutredningens eget arbete som för 1959 års långtidsutrednings bedömning av bostadsinvesteringarna, har det emellertid varit nödvändigt att försöka överblicka utvecklingsbetingelserna på längre sikt. Det har därvid visat sig, att det minimiprogram för bostadsbyggandet, som utarbetades av bostadsstyrelsen i samband med 1955 års långtidsutredning, inte längre är tillfyllest som underlag för diskussionen. Det måste revideras och kompletteras. De gynnsammare förutsättningar härför, som uppkommer sedan 1960 års folk- och bostadsräkningar har bearbetats, har inte kunnat inväntas.

De nu utförda uppskattningarna är avsedda som ett provisoriskt instrument för några år framåt i avvaktan på en fullständigare analys av utvecklingen under åren 1946—60 och därpå grundade bedömningar för 1960-talet. Med hänsyn härtill har vi inte ansett det motiverat att nu göra en helt ny prognos för hushållsbildningen och lägenhetsbehovet, vilket skulle ha krävt en större arbetsinsats, utan har huvud-

sakligen utnyttjat bostadsstyrelsens tidigare beräkningar samt senare utförda befolkningsprognoser. Vi har inte heller ansett det motiverat, att i detalj analysera redan föreliggande undersökningar och försöka dra slutsatser därav. Som en allmän bakgrund till kalkylerna lämnas därför endast en kortfattad redogörelse för bostadsbyggandet och bostadsmarknaden åren 1946—60.

Resultaten av folk- och bostadsräkningarna kan komma att visa, att de nu utförda kalkylerna delvis är baserade på felaktiga premisser beträffande utgångsläget 1960. Särskilt gäller detta om bostadsdata. Det är i och för sig inte givet, att detta behöver påverka resultaten mera väsentligt under i övrigt oförändrade förutsättningar. Under vårt fortsatta utredningsarbete torde dock tillkomma andra synpunkter, som kan påverka framtidsbedömningarna i hög grad. Det bör därför starkt understrykas, att vi betraktar de nu erhållna resultaten endast som ledtrådar tills vidare, och att de inte är bindande för utredningens slutgiltiga ställningstaganden till olika långsiktiga bostadsförslagsfrågor.

Flera olika vägar är tänkbara vid en uppskattning av bostadsbyggnadsbehovet. Det kan anges i t. ex. antal rum eller rumsenheter eller som en ökning av konsumtionsvolymen, uttryckt i pengar. För att kunna vara till ledning för produktionsplanering och bostadspolitiska bedömningar bör uppskatt-

ningarna dock helst uttryckas i antal lägenheter, vilket också var fallet i bostadsstyrelsens förutnämnda minimiprogram.

Förändringen i lägenhetsefterfrågan under en period är främst en följd av förändringar i den vuxna befolkningens antal, dess ålders- och civilståndsfördelning samt dess geografiska fördelning. Härtill kommer som en betydelsefull faktor förändringar i de skilda befolkningsklassernas relativa efterfrågan på lägenheter. Dessa förändringar har samband med bl. a. inkomstutvecklingen och den inrikes omflyttningen. När uppskattningen, som nu är fallet, utgår från ett läge med bostadsbrist, är tillgodoseendet av den redan föreliggande ej tillgodosedda efterfrågan ett speciellt problem.

Bostadsproblemet har väsentligt olika innebörd för tätorter och glesbygd. För tätorterna måste man räkna med en fortsatt expansion och ökning av det behövliga lägenhetsantalet. För glesbygden är en fortsatt minskning av antalet bebodda lägenheter sannolik. Tätorter och glesbygd behandlas därför var för sig vid uppskattningen.

Inom tätortsbeståndet kan det antas, att betydande skillnader kommer att föreligga mellan olika orter ifråga om expansionsgrad. Vissa orter kan gå tillbaka, medan andra ökar starkt. Detta skulle kunna leda till, att lägenhetsbehovet i vissa orter minskar. Vid en totaluppskattning för hela beståndet av tätorter blir sådana minskningsposter inte beaktade, vilket uppenbarligen kan medföra en risk för underskattning av bostadsbyggnadsbehovet i tätorterna. En folkmängdsminskning i en ort leder dock inte omedelbart till någon minskning i lägenhetsbehovet, utan detta kan tvärtom fortsätta att öka under lång tid på grund av förändring i befolkningsstrukturen och andra faktorer. Vidare

tyder de prognoser beträffande befolkningens regionala fördelning som har gjorts, inte på att man under 1960-talet — och i varje fall inte under dess första hälft — bör räkna med tillbakagång för något betydande antal tätorter. Risker för att en totalalkyl leder till underskattningar synes därför inte vara så stor beträffande de närmaste 5 å 10 åren. En regional fördelning av det uppskattade bostadsbyggnadsbehovet vore visserligen önskvärd även från andra än de här anförda synpunkterna, men har dock inte ansetts motiverad för närvarande, enär det statistiska underlaget är allt för bristfälligt.

Målsättningen för den prognos, som har gjorts för tätorterna, är att i första hand uppskatta den behövliga ökningen av antalet lägenheter under åren 1961—65 under förutsättning att bostadsbristen i betydelsen lägenhetsunderskott skall kunna avvecklas under perioden. Till denna del kan kalkylen betraktas som en behovsprognos, dvs. ett försök att uppskatta hur många lägenheter som under angivna förutsättningar faktiskt kommer att efterfrågas respektive behövas som lägenhetsreserv.

Bostadsbyggandet skall inte bara tillgodose den behövliga ökningen av lägenhetsantalet, utan även ersätta de lägenheter i det äldre bostadsbeståndet som rivs eller avgår på annat sätt, eller vid en framtida tidpunkt inte längre efterfrågas. Vi har emellertid inte gjort någon bedömning från *behovssynpunkt* av hur många lägenheter i det äldre bostadsbeståndet som bör ersättas. Istället har med utgångspunkt från uppskattningar av den faktiska avgången av lägenheter under senare år gjorts ett antagande om fortsatt avgång i något större omfattning, men utan någon värdering av, om detta är tillräckligt från efterfrågesynpunkt. Huruvida en bostadsproduktion av den kalkylerade om-

fattningen kommer att möjliggöra avveckling av bostadsbristen i mera vidsträckt bemärkelse har vi således inte tagit ställning till. Det större problemet om bostadsefterfrågans inriktning på äldre respektive nybyggda lägenheter och om det äldre bostadsbeståndets utnyttjande över huvud taget har tills vidare skjutits åt sidan.

För att belysa sistnämnda frågeställning, torde det vara nödvändigt att närmare studera bland annat prisrelationerna mellan äldre och nybyggda lägenheter, möjligheterna att bygga om eller förbättra äldre lägenheter och bostadslägets betydelse. Detta problemkomplex har inte kunnat behandlas på utredningens nuvarande stadium.

Uppredningens äldre och ungdomsbostäder

Uppredningens äldre bostäder omfattar de bostäder som byggts före 1945 och som är avsedda för äldre personer. Dessa bostäder utgör en viktig del av den bostadsförbrukningen i Stockholm och har en betydande social och ekonomisk betydelse. De äldre bostäderna är ofta av äldre typ och har ofta en begränsad utrustning. Detta innebär att de äldre bostäderna ofta är mindre attraktiva för yngre personer och att de äldre bostäderna ofta är mindre attraktiva för yngre personer. Detta innebär att de äldre bostäderna ofta är mindre attraktiva för yngre personer och att de äldre bostäderna ofta är mindre attraktiva för yngre personer.

Uppredningens ungdomsbostäder omfattar de bostäder som byggts efter 1945 och som är avsedda för yngre personer. Dessa bostäder utgör en viktig del av den bostadsförbrukningen i Stockholm och har en betydande social och ekonomisk betydelse. De ungdomsbostäderna är ofta av modern typ och har ofta en omfattande utrustning. Detta innebär att de ungdomsbostäderna ofta är mer attraktiva för yngre personer och att de ungdomsbostäderna ofta är mer attraktiva för yngre personer.

KAPITEL 1

Bostadsbyggandet och bostadsmarknaden 1946—60

Nyproduktionens storlek och sammansättning

Under de 15 åren 1946—60 nybyggdes i hela landet 822 000 lägenheter med sammanlagt omkring 2 880 000 rumsenheter. Produktionen var ojämnt fördelad på olika delar av perioden. Från den jämförelsevis höga nivån av 58 000 lägenheter per år 1946—47 minskade antalet färdigställda lägenheter således ned till knappt 40 000 år 1951. Därefter följde en i antal lägenheter stark, men volymmässigt svagare ökning i bostadsbyggandet. År 1954 hade 1946 års produktionsnivå åter uppnåtts, såväl ifråga om antalet nybyggda lägenheter som volymmässigt uttryckt i antal rumsenheter. De följande 3 åren karakteriserades av stagnation ifråga om antalet färdigställda lägenheter, men fortsatt volymmässigt ökning. Därefter steg lägenhetsantalet åter, denna gång i förening med en fortsatt ökning av lägenheternas genomsnittliga storlek. Vid årtiondets slut var produktionsnivån 68 000—69 000 lägenheter och 250 000—260 000 rumsenheter per år. Produktionen vid 1950-talets slut var i antal lägenheter drygt 70 procent och i antal rumsenheter drygt 80 procent större än under 1951. Utvecklingen illustreras av figur 1.

Uppgifter om nyproduktionens fördelning på lägenhetstyper finns för hela landet endast från år 1949. Drygt hälften av hela produktionen var då lägenheter om högst 2 rum och kök. Dessas andel ökade till 62 procent 1953 och samtidigt försköts tyngdpunkten inom

gruppen något mot ettrumslägenheter. Under den följande perioden av stigande genomsnittstorlek på de nybyggda lägenheterna minskade andelen lägenheter om högst 2 rum och kök ned till 37 procent 1958, varefter den åter har ökat.

I absoluta tal var produktionen av ett- och tvårumslägenheter störst 1954, då den uppgick till drygt 33 000, medan antalet 1958 var knappt 23 000 och 1960 29 000. Antalsmässigt var nedgången i produktionen av smålägenheter 1955—58 huvudsakligen koncentrerad till tvårumslägenheterna, som då minskade från 21 200 till 12 400, varefter antalet ökade till ca 15 000 1960. Beträffande de större lägenheterna kan konstateras, att nedgången i början av 1950-talet var något större för lägenheter om minst 4 rum och kök än för trerumslägenheterna och att likaså uppgången från 1953 till 1958 var starkast ifråga om 4 och flera rum och kök. Dessas andel av nyproduktionen blev drygt fördubblad under den nämnda perioden, från 14 procent till 30 procent, medan andelen 3 rum och kök ökade från 24 till 34 procent. Det absoluta antalet nybyggda lägenheter om minst 3 rum och kök var 19 600 år 1951. Antalet minskade med drygt ett tusental påföljande år, varefter det ökade oavbrutet fram till 1959, då det var 41 600 och gick sedan ned till 39 300 år 1960. Vid 1950-talets slut byggdes såle-

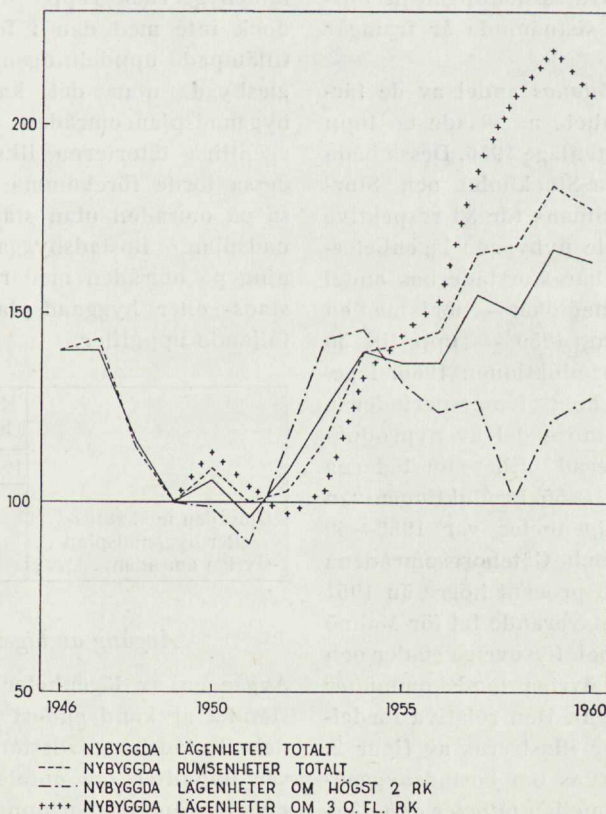
des årligen dubbelt så många lägenheter om minst 3 rum och kök som vid decenniets början.

Småhusens andel av de nybyggda lägenheterna minskade starkt under samma period som den genomsnittliga lägenhetsstorleken i nyproduktionen gick tillbaka, dvs. åren 1952—53. I 1951 års produktion var således 27 procent av lägenheterna belägna i småhus, medan motsvarande tal 1953 var 18 procent. Vid 1950-talets mitt uppnåddes åter ungefär samma småhusandel som vid dess början. Förändringarna har där- efter varit tämligen små. I absoluta tal var antalet lägenheter i nybyggda småhus 10 800 år 1951 och ca 18 000 under de sista åren av 1950-talet.

Tabell 1. Lägenhetstyper i nybyggda hus åren 1949—60

År	Antal in- flyttnings- färdiga lägenheter	Därav i procent			
		Högst 1 rk	2 rk	3 rk	4 o. fl. rk
1949	41 551	19	36	30	15
1950	43 935	17	34	30	19
1951	39 784	18	33	29	20
1952	44 736	24	35	26	15
1953	51 911	25	37	24	14
1954	58 213	20	36	26	18
1955	56 970	20	32	25	22
1956	56 906	18	31	28	23
1957	64 455	19	25	31	25
1958	62 225	17	20	34	29
1959	69 318	17	23	32	28
1960	68 293	20	22	29	29
1951—					
1955	251 614	21	35	26	18
1956—					
1960	321 197	18	24	31	27

INDEX

Figur 1. Totala antalet nybyggda lägenheter och rumsenheter 1946—60 samt nybyggda lägenheter om högst 2 rum och kök samt minst 3 rum och kök åren 1949—60. Hela riket. Index: 1949 = 100.

Tabell 2. Lägenheter i nybyggda hus procentuellt fördelade efter hustyp åren 1955—60

År	Antal nybyggda lägenheter	Därav i procent i			
		Enfamiljs- hus	Rad- och kedjehus	Tvåfamiljs- hus	Flerfamiljs- hus
1955	56 970	23	3	4	70
1956	56 906	22	3	3	72
1957	64 455	20	5	2	73
1958	62 225	19	7	2	72
1959	69 318	19	6	1	74
1960	68 293	18	6	1	75

Inom gruppen av småhus har skett vissa förändringar. Produktionen av tvåfamiljshus har fortsatt att minska och likaså har andelen lägenheter i traditionella enfamiljshus minskat något medan rad- och kedjehusen har ökat. Bostadsbyggnadsstatistiken redovisar uppgifter om rad- och kedjehus endast från 1955. Den relativa fördelningen på hustyper fr. o. m. sistnämnda år framgår av tabell 2.

Storstadsområdenas andel av de färdigställda lägenheterna visade en topp 1952 och ett bottenläge 1956. Dessa båda år svarade Stor-Stockholm och Stor-Göteborg tillsammans för 33 respektive 23 procent av de nybyggda lägenheterna. Efter 1956 har storstädernas andel av nyproduktionen ökat — dock med en tillfällig nedgång 1959 — upp till 30 procent av nyproduktionen 1960. I genomsnitt för hela femårsperioderna var dock en mindre del av nyproduktionen lokaliserad till storstäderna 1956—60 än 1951—55. Produktionsnivån mätt i antal lägenheter var 1956—60 i Stockholms- och Göteborgsområdena 11 respektive 13 procent högre än 1951—55, medan motsvarande tal för Malmö var 28 procent och för övriga städer och köpingar samt övriga landskommuner 33 och 31 procent. Den relativa fördelningen år för år illustreras av figur 2.

Uppgifter saknas om bostadsbyggnadens fördelning mellan tätorter och glesbygd, dvs. den uppdelning som används

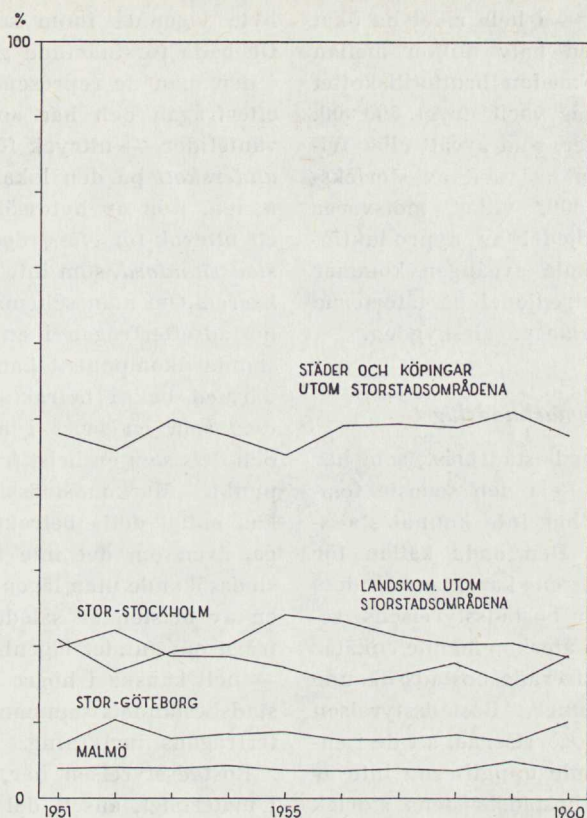
vid uppskattningen av bostadsbyggnadsbehovet.

Man torde dock kunna antaga, att bostadsbyggnandet på glesbygden huvudsakligen sker på områden som inte har stads- eller byggnadsplaner. Sådan planering skall enligt byggnadslagen föregå all tätbebyggelse. Byggnadslagens tätbebyggelsebegrepp överensstämmer dock inte med den i folkräkningarna tillämpade uppdelningen i tätorter och glesbygd, utan det kan förekomma byggnadsplaneområden utanför de egentliga tätorterna liksom det inom dessa torde förekomma viss bebyggelse på områden utan stads- eller byggnadsplan. Bostadsbyggnadens fördelning på områden med respektive utan stads- eller byggnadsplan framgår av följande uppgifter.

	Nybyggda lägenheter i 1 000-tal	
	1951—55	1956—60
Områden med stads- eller byggnadsplan ..	220	293
Övriga områden.....	31	28

Avgång av lägenheter

Avgången av lägenheter ur bostadsbeståndet är känd endast till en mindre del. Bostadsbyggnadsstatistiken redovisar uppgifter om antalet lägenheter i rivningshus, medan uppgifter om övrig avgång i stort sett saknas. Det kan emel-

Figur 2. Nybyggda lägenheter procentuellt fördelade på vissa områden och kommungrupper åren 1951—60.

lertid antagas att övrig lägenhetsavgång har varit stor särskilt på landsbygden. Antalet lägenheter i rivningshus har ökat starkt under senare år och var 1960 ca 6 900 varav 6 100 i städerna. Under hela senare hälften av 1950-talet var det redovisade antalet rivna lägenheter 22 700, varav drygt 20 000 i städerna.

Utom genom rivning avgår lägenheter i fätorterna bl. a. genom övergång till kontors- och andra lokaler samt genom sammanslagning. Det sistnämnda torde vara vanligt särskilt i tvåfamiljs-hus, vilka förvandlas till enfamiljs-hus genom att ett hushåll tar båda lägenheterna i anspråk. Sådana ändring-

ar har betydelse även på landsbygden, men i första hand torde dock lägenheter där avgå genom att de friställs vid hushållets upplösning eller avflyttning. En del övergår till fritidsbostäder, medan andra rivs bort eller står kvar outnyttjade.

En viss, om än mycket osäker, uppfattning om den totala avgången eller friställandet av lägenheter kan erhållas genom skattningar av hushållsantalet. Enligt de skattningar som kan göras på grundval av 1960 års bostadsräknings kontrollundersökning och 1958 års levnadskostnadsundersökning, synes således hushållsantalet — vilket dock inte helt överensstämmer med antalet utnytt-

jade lägenheter — i hela riket ha ökat med omkring en halv miljon mellan 1945 och 1960, medan bruttotillskottet av lägenheter har varit drygt 800 000. Antalet lägenheter, som avgått eller friställts kan alltså ha varit av storleksordningen 300 000, vilket motsvarar mer än en tredjedel av nyproduktionen. Av den totala avgången kommer gissningsvis en tredjedel på tätorterna och två tredjedelar på glesbygden.

Bostadsmarknadsläget

Storleken av den bostadsbrist, som har förelegat under hela den senaste femtonårsperioden, har inte kunnat statistiskt fastställas. Den enda källan för uppgifter om bristens karaktär och dess förändringar är bostadsstyrelsens sedan 1949 årligen återkommande enkäter om antalet registrerade bostadssökande i vissa kommuner. Bostadsstyrelsen framhåller i redogörelserna, att de i enkäterna redovisade uppgifterna inte är något mått på bostadsbristens storlek eftersom de utnyttjade registren sannolikt inte omfattar alla bostadssökande och å andra sidan inte alla registrerade sökande representerar en aktuell efterfrågan. Registren torde också omfatta ett stort antal sökande för vilka väntetiden mellan anmälan och erhållande av bostad troligen inte är längre än som skulle vara »normalt» på en marknad med tillräcklig bostadstillgång. Sådana sökande är inte ett uttryck för bostadsbrist, utan visar endast att en del av rörelsen på bostadsmarknaden kanaliseras genom bostadsförmedlingar.

I bostadsstyrelsens enkäter har de bostadssökande delats in i 3 huvudgrupper. 1) Sökande som inte har någon lägenhet i den kommun, där de är bosatta. 2) Sökande som bor i annan kommun och önskar flytta till ansökningskommunen och 3) sökande som önskar

byta lägenhet inom samma kommun. De båda förstnämnda grupperna är — i den mån de representerar en aktuell efterfrågan och har »onormalt» långa väntetider — uttryck för ett *lägenhetsunderskott* på den lokala bostadsmarknaden. Kön av bytessökande är delvis ett uttryck för *efterfrågan på högre bostadsstandard*, som inte har kunnat realiserats. Om man schematiskt delar upp bostadsefterfrågan i en antals- och en standardkomponent kan man i analogi därmed också betrakta bostadsbristen dels som en brist i antal lägenheter och dels som en brist från standardsynpunkt. Marknadsmässig bostadsbrist kan enligt detta betraktelsesätt föreliggande, även om det inte finns några bostadssökande utan lägenhet. Avvecklingen av bristen är således inte bara en fråga om antalet lägenheter utan också — och kanske i högre grad — om bostadsbeståndets sammansättning och efterfrågans inriktning.

Bostadsstyrelsen har, trots bristerna i materialet, ansett det möjligt att dra vissa slutsatser om *lägenhetsunderskottets* förändring. Enligt styrelsens bedömningar ökade lägenhetsunderskottet under de första åren av 1950-talet, varefter det under ett par år totalt sett inte synes ha förändrats i högre grad. En förändring i bostadsbristens verkningar torde dock ha ägt rum redan före årtiondets mitt. Familjernas andel av antalet bostadssökande utan egen lägenhet minskade således under perioden 1954—56, medan andelen ensamstående ökade.

I redogörelsen för 1961 års enkät konstaterade bostadsstyrelsen att bostadsmarknadsläget förbättrades under åren 1956—59, förutsatt att förändringarna i antalet registrerade bostadssökande kan tas som uttryck för förändringar i läget på bostadsmarknaden. Under nämnda period minskade antalet re-

gistrerade bostadssökande utan egen lägenhet med nära 10 procent. Minskningen var inte lika stor inom de olika delgrupperna, utan antalet familjer gick ned med en fjärdedel och antalet sökande som önskade lägenheter i samband med giftermål minskade med en femtedel. Gruppen övriga ogifta och förut gifta sökande ökade däremot med omkring 15 procent.

Under 1960 synes förbättringen av bostadsmarknadsläget ha avstannat. Antalet sökande utan lägenhet ökade således med en procent. Det är dock, med hänsyn till bristerna i materialet, inte möjligt att avgöra, om detta motsvaras av en faktisk ökning av antalet aktuella sökande, eller kan förklaras av förändringar i registrens aktualitet.

Förändringen av den bostadsbrist, som tar sig uttryck i att redan etablerade hushåll inte kan realisera sin efterfrågan på högre bostadsstandard, kan inte bedömas med ledning av bostadsstyrelsens enkäter. Det kan konstateras, att antalet sökande *med egen lägenhet* har ökat år för år i de kommuner för vilka jämförbara uppgifter finns. Huruvida ökningen av antalet sökande i gruppen är ett uttryck för att efterfrågeöverskottet har ökat, kan inte bedömas. Det är dock möjligt att ökningen till stor del är en följd av att hushållen i stigande omfattning utnyttjar bostadsförmedlingarna i stället för eller jämsides med andra vägar vid lägenhetsbyten. Likaså kan låsningen av bostadsmarknaden ha medfört en ökning av antalet bostadssökande, som endast önskar ett annat bostadsläge. Tillgodoseendet av sådana önskemål skulle inte innebära någon ökning av deras bostadskonsumtion, och de representerar alltså inte något efterfrågeöverskott.

Även om det inte går att precisera omfattningen eller förändringen av den bostadsbrist, som består i uppämd efter-

frågan på högre bostadsstandard, är det dock uppenbart, att den är av betydande omfattning. Specialundersökningar vid flera bostadsförmedlingar visar således, att de bostadssökande som vill byta lägenhet, i regel önskar förbättra sin bostadsstandard. Som exempel härpå kan nämnas, att en stickprovsundersökning i Stockholm 1958¹ visade, att omkring 70 procent av de sökande med egen lägenhet ville byta till större, medan endast 7 procent önskade byta till mindre lägenheter. Ungefär 60 procent bodde i lägenheter om högst 1 rum och kök, men endast en fjärdedel önskade så små lägenheter. Om dessa önskemål förverkligades skulle nettoresultatet bli ett »överskott» på lägenheter om högst 1 rum och kök och ökat behov av alla större lägenhetstyper. »Överskottet» av smålägenheter skulle dock till stor del bestå av sådana med låg utrustningsstandard, varför de sannolikt inte skulle tillgodose den efterfrågan på smålägenheter som finns bland sökande utan lägenhet.

Beträffande de bostadssökandes fördelning på olika kommungrupper kan konstateras, att Stor-Stockholm i förhållande till sin folkmängd har flera bostadssökande utan egen lägenhet än övriga kommuner. Främst gäller detta grupperna »familjer» och »övriga icke-gifta». Stor-Stockholms folkmängd utgjorde således i början av 1961 32 procent av folkmängden i de 80 kommuner som ingick i bostadsstyrelsens enkät, medan 54 respektive 65 procent av de bostadssökande i nyssnämnda grupper var registrerade i Stor-Stockholm. Sökande med egen lägenhet är jämnare fördelade mellan kommungrupperna. I förhållande till folkmängden är antalet störst i Göteborgsområdet. Folkmäng-

¹ Nils Olov Näs: Bostadskön i Stockholm. HSB:s riksförbund. Stencil 1960.

dens och de bostadssökandes fördelning muner enligt bostadsstyrelsens enkät på storstadsområdena och övriga kom- 1961, framgår av följande tablå.

Folkmängd och anmälda bostadssökande 1961

	Totalt, 1 000-tal	Därav i procent i			
		Stor- Stock- holm	Stor- Göteborg	Malmö	Övriga kom- muner
Folkmängd den 1.1.1961.....	3 473	32	13	7	48
Inom kommunen bosatta bostads- sökande					
med egen lägenhet.....	165	36	22	10	32
utan egen lägenhet.....	114	55	16	4	25
därav					
familjer.....	27	54	11	4	32
giftermålsanmälningar.....	29	38	17	6	38
övriga icke-gifta.....	58	65	17	3	15

Uppgifterna för de olika kommun-
grupperna är inte direkt jämförbara.
Trots bristerna i materialet, torde man
dock kunna dra slutsatsen att *lägen-
hetsunderskottet* är relativt sett störst

i Stor-Stockholm. Beträffande övriga
former av bostadsbrist, tyder uppgif-
terna däremot inte på, att läget skulle
vara sämre i Stor-Stockholm än i en-
kätkommunerna i genomsnitt.

KAPITEL 2

Befolkningsutvecklingen

Befolkningsutvecklingen behandlas i huvudsak endast beträffande den vuxna befolkningen i åldern 20 år och däröver. Utvecklingen av dessa åldersklasser är avgörande för antalet efterfrågade lägenheter. För en allmän beskrivning av den vuxna befolkningens förändring 1946—60 har utnyttjats sedvanliga befolkningsstatistiska källor så långt detta har varit möjligt samt 3 olika prognoser. Förändringarna under 1950-talet kan för tätorterna belysas i huvudsak endast genom beräkningar, medan för riket i dess helhet föreligger uppgifter om befolkningens sammansättning fram till år 1959. De prognoser som redovisas för perioden 1960—75 utgår från uppgifter om den fak-

tiska sammansättningen av befolkningen åren 1950 respektive 1955.

Den senaste befolkningsprognosen för hela riket utfördes av statistiska centralbyrån år 1960 och avser perioden 1956—75.¹ Utgångspunkten var folkmängden fördelad efter kön och ålder i femårsklasser vid slutet av år 1955. Förutom denna prognos har utnyttjats Odd Gulbrandsen: »Sveriges befolkning 1975. En prognos för regioner och bebyggelse typer»² samt bostadsstyrelsens prognos för rikets städer enligt den administrativa indelningen den 1 januari 1952.³ Den sistnämnda är det viktigaste underlaget för kalkylerna och har reviderats i vissa avseenden, varjämte prognosperioden har förlängts till år 1975.

Den vuxna befolkningen i hela riket

För att beräkna den vuxna befolkningen i hela riket 20 år framåt i tiden behövs antaganden om den framtida dödligheten samt den utrikes omflyttningen. Antalet under prognosperioden födda behöver inte beräknas.

Dödligheten antas i såväl statistiska centralbyråns som Gulbrandsens prognos komma att successivt sjunka. De tillämpade antagandena utgår från observationer av de faktiska förändringarna av dödligheten i olika åldersklasser av män och kvinnor under tidigare perioder. Den antagna minskningen av dödligheten under perioden 1961—75 är större i Gulbrandsens än i statistiska

centralbyråns prognos, vilket ger olikheter i resultaten främst beträffande de högre åldersklasserna.

Den utrikes flyttningsvinsten var under perioden 1946—50 i genomsnitt 19 500 personer årligen och 1951—59 i genomsnitt 10 500 personer årligen.

I statistiska centralbyråns prognos antas den utrikes flyttningsvinsten komma att uppgå till 10 000 personer om året. Gulbrandsen räknar med en im-

¹ Statistisk tidskrift 1960:6.

² Stencil från Industriens utredningsinstitut 1960:1 och 2.

³ SOU 1957:10 Bilaga 8. Bostadsbyggnadsbehovet under åren 1956—1965.

Tabell 3. Faktisk respektive beräknad folkmängd i olika åldersklasser över 20 år 1945—75

CB = Statistiska centralbyråns prognos
G = Gulbrandsens prognos

År	1 000-tal personer i åldern				
	20—34	35—49	50—64	65— w	20— w
	År				
<i>Faktiskt antal</i>					
1945.....	1 598	1 479	1 047	660	4 784
1950.....	1 535	1 573	1 145	721	4 974
1955.....	1 433	1 614	1 255	801	5 103
<i>Beräknat antal</i>					
1960 CB.....	1 379	1 608	1 382	897	5 266
G	1 390	1 626	1 398	910	5 324
1965 CB.....	1 521	1 540	1 472	1 006	5 539
G	1 525	1 573	1 495	1 041	5 634
1970 CB.....	1 709	1 450	1 519	1 128	5 806
G	1 732	1 483	1 550	1 209	5 974
1975 CB.....	1 786	1 399	1 522	1 267	5 974
G	1 823	1 431	1 568	1 357	6 179

migrationsvinst av ungefär samma storlek.

Den faktiska folkmängden i olika åldersklasser enligt de tre senaste folkräkningarna samt beräknad folkmängd 1960—75 enligt de båda prognoserna redovisas i tabell 3.

Betydelsen av olikheterna i de antaganden, som har tillämpats i de båda prognoserna, framgår vid en jämförelse mellan de beräknade folkmängdsökningarna. Enligt statistiska centralbyråns prognos ökar folkmängden i åldrarna över 20 år med drygt 700 000 under åren 1961—75, medan motsvarande tal enligt Gulbrandsen blir 855 000. Båda talen är betydligt större än den faktiska folkökningen i samma åldrar under de senaste 15 åren, som har beräknats till 480 000.

Olikheterna mellan den gångna och den kommande femtonårsperioden ifråga om de beräknade förändringarna av den vuxna befolkningens åldersfördelning är betydande. De båda prognoserna ger en entydig bild härav även om

de absoluta talen skiljer sig åtskilligt. Antalet personer i åldern 20—34 år, de åldersklasser då hushållsbildningen begynner och hushållens storlek successivt ökar, har således *minskat* med över 200 000 åren 1946—60. Under den följande femtonårsperioden beräknas åldersklassen *öka* med mer än 400 000 enligt båda prognoserna. I den närmast högre åldersklassen, som kan antas representera de stabiliserade hushållen vilka dock ofta har ett ökande utrymmesbehov, är utvecklingen den motsatta. Folkmängden ökade 1946—60 med ca 130 000 och beräknas under följande femtonårsperiod komma att minska med omkring 200 000. Antalet personer över 50 år beräknas fortsätta att öka starkt. Inom gruppen sker en fortsatt förskjutning mot högre åldrar.

Även en jämförelse mellan den innevarande och den senast förflutna femtonårsperioden visar betydande skillnader, främst ifråga om den yngsta åldersklassen, vilket framgår av följande uppgifter enligt centralbyråns prognos.

År	Ökning/minskning 1 000-tal personer			
	20—34	35—49	50—w	20—w
1956—60	—54	—6	223	163
1961—65	142	—68	199	273

Förändringen i åldersklassen 20—34 år är främst koncentrerad till åldern 20—24 år.

Redan de här redovisade uppgifterna ger en antydning om några av huvudproblemen för bostadsförsörjningen under den närmaste framtiden. I landet i dess helhet kommer antalet personer i de hushållsbildande åldrarna att öka betydligt starkare än under de senast förflutna femårsperioderna. Vidare kommer ökningen att vara koncentrerad till dels de yngre rörliga åldrarna där hushållsbildningen begynner, dels de äldre årgångarna av krympande hushåll.

Befolkningen i städer och övriga tätorter

Utvecklingen av den vuxna befolkningen i olika delar av landet och fördelningen på tätorter och landsbygd är, förutom av de förutnämnda faktorerna, i hög grad beroende av den inrikes omflyttningen. Framtidsbedömningar för olika regioner och för tätorter och landsbygd blir härigenom avsevärt osäkrare än för landet i dess helhet. I nuvarande situation tillkommer den osäkerhet, som är en följd av att uppgifter om befolkningens sammansättning i städer och tätorter inte finns för senare tidpunkt än år 1950. Förändringarna under 1950-talet måste därför beräknas. Beräkningarna torde ge en i stort sett riktig bild av utvecklingens huvuddrag men osäkerheten är betydande då det gäller att bedöma befolkningsutvecklingens betydelse för bostadsefterfrågan.

De förutnämnda av bostadsstyrelsen och av Gulbrandsen utförda prognoserna utgår från delvis likartade antaganden om flyttningarna. I den förstnämnda prognosen för städerna har således först gjorts en uppskattning av landsbygdens flyttningförluster i olika födelseårsklasser av män och kvinnor under åren 1951—55. De relativa förlusterna antas därefter bli desamma under följande femårsperioder. Gulbrandsen har utgått från de faktiska flyttningarna under åren 1951—56 enligt uppgifter i befolkningsregistret. Prognosen är regionalt fördelad varför antaganden har gjorts icke bara om avflyttningen från glesbygd till tätorter utan även om flyttningvägarna inom vissa regioner och mellan regioner. En modell för flyttningförloppet har utarbetats och vid befolkningsframskrivningen har därefter antagits att takten (den procentuella förändringen) i de inrikes omflyttningarna bibehålles oförändrad under prognosperioden. Båda metoderna har karaktären av mekaniska framskrivningsförfaranden och eventuella förändringar i flyttningarna till följd av näringslivets utveckling och behov respektive tillgång på arbetskraft blir inte beaktade.

Städerna

Bostadsstyrelsens prognos för 1952 års städer har reviderats ifråga om dödlighetsantagandet. Dödligheten antages således bli densamma som i statistiska centralbyråns prognos för hela riket. Vidare har prognosen förts fram till år 1975 samt kompletterats med antagande om utrikes flyttningvinst, vilken i de tidigare publicerade beräkningarna icke har medräknats i folkmängden, utan beaktats endast vid uppskattningen av hushållsantalet.

Den inrikes omflyttningen har resul-

terat i betydande flyttningsvinster för städerna. Dessa var särskilt stora under de 3 femårsperioderna mellan 1935 och 1950, då de uppgick till omkring 140 000 per period. Åren 1951—55 var vinsten 119 000 och under de 4 åren 1956—59 88 000. För prognosen har primärt gjorts antaganden om flytt-

ningarna endast beträffande de åldersklasser, som är av betydelse med avseende på hushållsantalet. För att möjliggöra jämförelser med den löpande flyttningsstatistiken har dock även gjorts en grov uppskattning av den totala flyttningsvinsten. Antagandet framgår av följande uppgifter.

	Antagen inrikes flyttningsvinst 1 000-tal			
	1956—60	1961—65	1966—70	1971—75
15— w år	103	110	106	102
0—14 *	9	10	10	9
Summa	112	120	116	111

Städernas utrikes flyttningsvinst har antagits komma att uppgå till 26 000 per femårsperiod, vilket innebär ungefär samma andel av rikets totala flyttningsvinst som under 1950-talet.

Det beräknade antalet män och kvinnor i olika åldersklasser samt förändringarna under varje femårsperiod redovisas i tabell 4.

De allmänna dragen i befolkningsförändringarna är för städerna desamma som konstaterats beträffande hela riket. Den relativa ökningen av antalet personer i åldrarna 20—34 år beräknas dock — på grund av flyttningsvinsterna — bli betydligt starkare i städerna än i riket i dess helhet. Denna åldersklass beräknas under 1960-talet i hela riket komma att öka med 24 procent enligt statistiska centralbyråns prognos. Motsvarande ökning i städerna har beräknats bli 38 procent. Ökningen av hela folkmängden över 20 år i städerna har beräknats till drygt 280 000, eller ca 12 procent under 1950-talet och till inemot 490 000, eller ca 18 procent under 1960-talet.

Under första hälften av 1970-talet blir ökningen enligt prognosen något svagare än under de föregående femårsperioderna.

Kvinnoöverskottet beräknas minska, vilket särskilt i de yngre hushållsbildande åldrarna kan bli av betydelse för civilståndsfördelningen och för utvecklingen av lägenhetsbehovet. Antalet kvinnor per 1 000 män har i åldersklassen 20—34 år beräknats till 1 075 år 1950 och till 1 050 respektive 1 008 åren 1960 och 1970.

Sedan mitten av 1930-talet har stadsbefolkningens *civilståndsfördelning* förändrats avsevärt. Det relativa antalet ogifta såväl män som kvinnor minskade starkt under åren 1935—50, särskilt i åldersklasserna 20—34 år. Utvecklingstendensen har varit att dels den del av varje födelseårsclass som förblir ogifta har minskat och dels att äkten-skapen ingås vid lägre ålder.

I bostadsstyrelsens prognos gjordes alternativa civilståndsfördelningar för perioden 1956—65. I ett alternativ antogs männens civilståndsfördelning förbli oförändrad, medan i det andra alternativet antogs en fortsatt minskning av andelen ogifta i åldern 20—34 år. Minskningen antogs dock icke bli lika stor som under perioden 1936—50. Det sistnämnda antagandet lades till grund för den slutliga uppskattningen av hushållsantalet. I varje femårsclass

Tabell 4. Faktiskt respektive beräknat antal män och kvinnor i olika åldersklasser över 20 år i städerna¹ 1950—75 samt beräknad förändring under varje femårsperiod

Anm. Alla uppgifter utom år 1950 är beräknade.

År, period	1 000-tal personer i åldern				
	20—34	35—49	50—64	65— w	20— w
	År				
Antal vid slutet av åren					
1950.....	807	785	528	297	2 417
1955.....	760	843	595	342	2 540
1960.....	742	877	681	398	2 698
1965.....	862	862	757	459	2 940
1970.....	1 022	817	816	531	3 186
1975.....	1 115	799	850	620	3 384
Förändring under perioden					
1951—55.....	— 47	58	67	45	123
1956—60.....	— 18	34	86	56	158
1961—65.....	120	— 15	76	61	242
1966—70.....	160	— 45	59	72	246
1971—75.....	93	— 18	34	89	198
1951—60.....	— 65	92	153	101	281
1961—70.....	280	— 60	135	133	488

¹ Enligt indelningen den 1 januari 1952.

fördelades återstoden av folkmängden på gifta och förut gifta i samma proportion som år 1950. Kvinnornas civilståndsfördelning anpassades till männens, så att antalet gifta kvinnor blev detsamma som antalet gifta män. Till

Tabell 5. Faktiskt respektive antaget antal ogifta per 1 000 personer i olika åldersklasser av män och kvinnor

Anm. Alla uppgifter utom år 1950 är beräknade.

	Faktiskt respektive antaget antal ogifta per 1 000 personer i åldern					
	20—24	25—29	30—34	35—49	50—64	65— w
	År					
Män						
1950.....	806	421	210	127	104	105
1955.....	800	409	209	117	102	105
1960.....	773	385	182	111	97	101
1965.....	748	364	173	107	92	98
1970.....	735	355	165	104	90	96
1975.....	730	350	160	100	90	95
Kvinnor						
1950.....	609	277	170	175	220	235
1955.....	593	238	142	127	194	229
1960.....	532	193	98	98	165	222
1965.....	512	163	90	80	133	210
1970.....	490	140	85	76	115	205
1975.....	465	110	80	74	100	200

följd av förändringen i könsproportionen i olika åldersklasser blev resultatet av denna beräkningsmetod, att kvinnornas civilståndsfördelning förändrades mer än männens under prognosperioden.

Några nya uppgifter som motiverar en ändring av civilståndsantagandet har icke framkommit. Det har därför tillämpats oförändrat till år 1965. Under de följande 2 femårsperioderna, för vilka inga beräkningar har gjorts tidigare, antas andelen ogifta av män i åldern 20—34 år fortsätta att minska något. Andelen ogifta kvinnor minskar starkare än männen även i fortsättningen. Det tillämpade antagandet framgår av tabell 5.

Resultaten av civilståndsberäkningarna redovisas i tabell 6 och figur 3. Det

bör understrykas att uppgifterna är osäkra inte bara åren 1965—75, utan även 1955 och 1960. Den största skillnaden i beräkningsresultaten för de båda tioårsperioderna 1951—60 och 1961—70 gäller förändringen av antalet ogifta. Trots den antagna ökningen av giftermålsfrekvensen beräknas deras antal således öka under 1960-talet, medan det tidigare har minskat. Ökningen är dock tillfällig och en följd av de stora tillskotten av ungdomar i 20—25 års åldern under 1960-talet. Antalet gifta män beräknas öka starkare under 1960-talet än under 1950-talet och tyngdpunkten i den hushållsbildande befolkningens ökning beräknas även under 1960-talet ligga på gifta, alltså den befolkningsgrupp som efterfrågar familjebostäder.

Tabell 6. Folkmängden i städerna¹ över 20 år i olika civilståndsklasser utom gifta kvinnor 1950—75

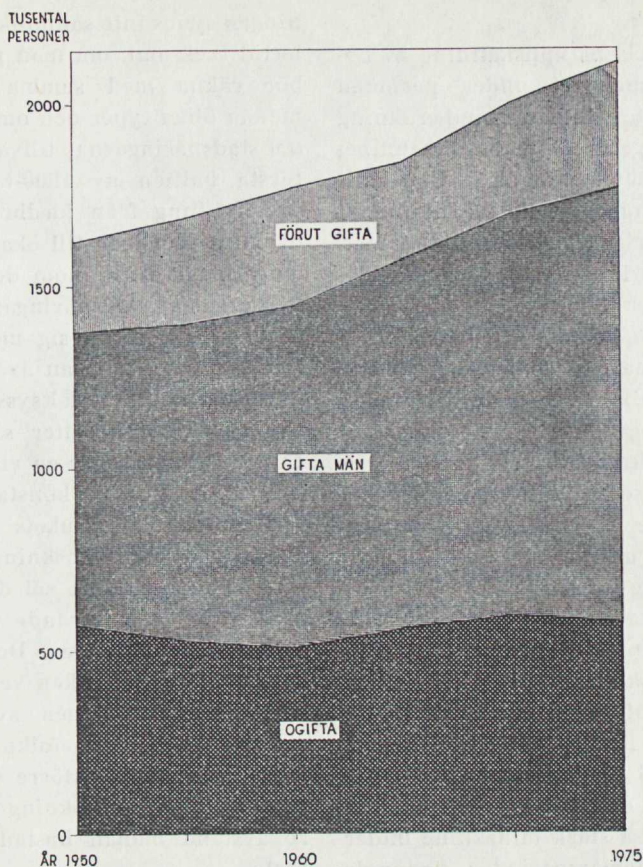
Anm. Uppgifterna är beräknade samtliga år utom 1950.

År, period	1 000-tal personer			
	Ogifta	Gifta män	Förut gifta	Summa
Antal vid slutet av åren				
1950.....	578	796	249	1 623
1955.....	533	862	282	1 677
1960.....	512	933	324	1 769
1965.....	561	1 010	363	1 934
1970.....	594	1 099	405	2 098
1975.....	579	1 184	449	2 212
Förändring under perioden				
1951—55.....	— 45	66	33	54
1956—60.....	— 21	71	42	92
1961—65.....	49	77	39	165
1966—70.....	33	89	42	164
1971—75.....	— 15	85	44	114

¹ Enligt indelningen den 1 januari 1952.

En viss kontroll av beräkningsresultaten för 1960 har kunnat göras i efterhand med stöd av preliminära resultat från den kontrollundersökning, som utförs i samband med 1960 års bostadsräkning. Kontrollundersökningen omfattar intervjuer med ca 2 500 hushåll i

hela landet, varvid uppgifter om bl. a. antalet boende i bostadslägenheterna har inhämtats. Antalet boende i de i tabell 6 redovisade grupperna har i denna undersökning skattats till 1 740 000 i samtliga städer. Säkra uppgifter om relationen mellan boendefolkmängd och

Figur 3. Folkmängden i städerna i olika civilståndsklasser utom gifta kvinnor 1950—75.

mantalsskriven folkmängd saknas för närvarande, men enligt tidigare erfarenheter kan boendefolkmängden antas understiga den mantalsskrivna folkmängden med ca 2 procent. Prognosen utgår från den sistnämnda folkmängden i städernas administrativa områden enligt indelningen den 1 januari 1952, vilket är ett något mindre Ortsbestånd än i bostadsräkningens kontrollundersökning. Överensstämmelsen mellan prognosen och kontrollundersökningens skattning är således god ifråga om det totala antalet personer i de aktuella befolkningsgrupperna.

I fråga om folkmängdens sammansättning kan konstateras vissa avvikel-

ser mellan prognosresultaten och kontrollundersökningen. Skillnaderna är dock tämligen små och jämförelsen möjliggör inte några säkra slutsatser. Den relativa civilståndsfördelningen av kontrollundersökningens boendefolkmängd och prognosfolkmängden i de aktuella grupperna framgår av följande uppgifter.

	Ogifta 20—w år	Gifta män	Förut gifta	Sum- ma
Kontrollundersökningen	30	52	19	101
Prognosen ...	29	53	19	101

Samtliga tätorter

I bostadsstyrelsens uppskattning av bostadsbyggnadsbehovet under perioden 1956—65 ingick inte någon beräkning av befolkningsutvecklingen i samtliga tätorter tillsammans.¹ Uppskattningen av hushållsantalets ökning i samtliga tätorter gjordes i stället med utgångspunkt i beräkningarna för städerna, varefter antogs att landsbygdens tätorter skulle komma att expandera i ungefär samma takt som städerna. För att pröva rimligheten av de tillämpade flyttningsantagandena gjordes dock en överslagsberäkning för att bedöma vilka konsekvenser flyttningarna skulle få med avseende på jordbruksbefolkningen. Därvid förutsattes att stadsnäringarnas befolkning i de arbetsföra åldrarna komma att öka på samma sätt som städernas befolkning. Styrelsen fann därvid, att minskningen av jordbruksbefolkningen i åldrarna 15—64 år under de angivna förutsättningarna kunde uppskattas till 12 procent under perioden 1956—60 och till 17 procent åren 1961—65. En så stark minskning under den senare femårsperioden bedömde styrelsen vara osannolik och reducerade med hänsyn härtill den för hela tioårsperioden beräknade ökningen av hushållsantalet med 12 000 eller ca 8 procent.

Om stadsnäringarnas befolkning i de arbetsföra åldrarna även efter 1965 kommer att öka i samma omfattning, som ovan har beräknats för städernas befolkning, skulle detta — inom den ram som ges av befolkningsprognosen för hela riket — medföra en mycket betydande minskning av jordbruksbefolkningen. För åldersklasserna 20—64 år skulle minskningen bli 16 procent åren 1961—65 och under de två följande femårsperioderna skulle den öka till respektive drygt 20 och inemot 30 procent. En så stor minskning av jordbruksbefolk-

ningen synes inte sannolik. Det är emellertid tveksamt, om man på längre sikt bör räkna med samma likformighet mellan olika typer och områden i fråga om stadsnäringarnas tillväxt som under första hälften av 1900-talet. Minskad överflyttning från jordbruk till stadsnäringar kan leda till ökad konkurrens om arbetskraften inom de sistnämnda. Glesbygdens stadsnäringar kan därvid få svårt att hävda sig mot tätorterna. Dessas utveckling kan även komma att påverkas av att en del sysselsatta i glesbygdsnäringar bosätter sig i tätorter. Under 1950-talet har en viss sådan koncentration kunnat konstateras beträffande storskogsbrukets arbetskraft. Glesbygdens folkminskning i de arbetsföra åldrarna skulle således kunna bli större än motsvarande minskning i jordbruksbefolkningen. Det finns dock även faktorer, som kan verka i motsatt riktning. Bosättningen av den i tätorterna sysselsatta befolkningen kan således eventuellt få större spridning genom att bilismens ökning medger större avstånd mellan bostad och arbetsplats.

Beträffande tätorterna tillsammans har gjorts alternativa kalkyler. I den ena (a) antas tätortsbefolkningen öka i samma takt som befolkningen i städerna. I den andra (b) antas jordbruksbefolkningen i åldern 20—64 år minska med 10 procent per femårsperiod, varefter stadsnäringarnas befolkning har erhållits som skillnaden mellan den för hela riket beräknade folkmängden och jordbruksbefolkningen i samma åldrar. Tätorternas andel av stadsnäringarnas befolkning i åldern 20—64 år har antagits förbli konstant, 87 procent. Härigenom har erhållits två alternativ för tätorternas utveckling av vilka det först-

¹ Med tätorter avses den i 1950 års folkräkning redovisade tätbebyggelsen, dvs. tätorter med minst 200 invånare.

nämnda kan vara en överskattning och det senare en underskattning av utvecklingsmöjligheterna. Skillnaderna på kort sikt blir dock inte så stora, att de får någon väsentlig betydelse för hus-

hållsbildningen i tätorterna. Den beräknade ökningen av antalet personer i åldrarna 20—64 år och 20—w år i tätorterna enligt de två alternativen framgår av följande sammanställning.

Uppskattad ökning av tätorternas vuxna befolkning åren 1961—75

	Ökning 1 000-tal personer					
	20—64 år			20—w år		
	Riket	Tätorter		Riket	Tätorter	
		a	b		a	b
1961—65.....	164	249	208	273	338	297
1966—70.....	145	238	185	267	342	288
1971—75.....	29	149	78	168	276	204

Tätorternas andel av den vuxna befolkningen i riket skulle enligt de båda kalkylerna öka från drygt 70 procent 1960 till 75 respektive 78 procent vid mitten av 1970-talet.

Gulbrandsens prognos

Gulbrandsens prognos är för var och en av de däri redovisade regionerna fördelad på centralort, tätbygd och glesbygd. Till centralorter har räknats det geografiska område som hade till orten hörande tätbebyggelse enligt 1950 års folkräkning. Tätbygd avser övriga tätorter som vid slutet av 1950 hade minst 500 invånare. De mindre tätorterna har hänförs till glesbygden, och summan av centralorter och tätbygd omfattar alltså inte all den tätbebyggelse som ingår i de ovan redovisade kalkylerna.

Flertalet städer är centralorter och dessas totala omfattning överensstämmer nära med städernas. Antalet personer över 20 år var således vid slutet av 1950 i städerna 2 417 000 och i centralorterna 2 358 000. De beräknade ökningarna av befolkningen i åldern 20—64 år i centralorter överensstämmer likaså tämligen nära med motsvarande

beräkningar för städerna. Den beräknade ökningen av denna åldersklass under hela 1960-talet är för centralorterna 16 och för städerna 15 procent. I de högre åldrarna är skillnaderna större beroende på olikheterna i dödlighetsantagandena.

Den för *tätbygden* beräknade utvecklingen avviker väsentligt från resultaten för städerna och centralorterna. Den relativa ökningen av antalet personer i åldern 20—64 år beräknas således i tätbygden bli endast 9 procent under 1960-talet. Under första hälften av 1970-talet beräknas åldersklassen stagnera. Enligt denna prognos, skulle man således kunna förvänta en stark förskjutning i befolkningsökningens fördelning mellan olika tätortsgrupper. Centralorterna skulle fortsätta att expandera starkt på bekostnad av glesbygden och de mindre tätorterna. Skillnaderna i tillväxttakten skulle öka successivt. Under vardera av femårsperioderna 1961—70 blir således ökningen av åldersklassen 20—64 år i centralorterna 8 procent och för tätbygden 5 respektive 4 procent. För första hälften av 1970-talet är procentalen 5 och 0.

Den absoluta ökningen för hela riket, centralorter och tätbygd enligt Gulbrandsens prognos framgår av följande uppgifter.

	Ökning 1 000-tal personer					
	20—64 år			20—w år		
	Riket	Central-orter	Tätbygd	Riket	Central-orter	Tätbygd
1961—65.....	179	179	36	310	256	58
1966—70.....	172	190	29	340	290	59
1971—75.....	57	143	2	205	242	30

De minsta tätorterna med 200—500 invånare har, som förut nämnts, hänförs till glesbygden. Från bostadsbyggnadssynpunkt torde emellertid även dessa små agglomerationer erbjuda i viss mån andra problem än den rena glesbygden. Det kan därför vara av intresse att något försöka bedöma deras utvecklingsbetingelser mot bakgrunden av prognosens resultat för glesbygden.

Enligt prognosen beräknas folkmängden i åldern 20—64 år på glesbygden inklusive de minsta tätorterna förbli i stort sett oförändrad under 1960-talet och minska med omkring 70 000 under första hälften av 1970-talet. Jordbruksbefolkningen kan emellertid antas komma att minska under båda perioderna. Inom ramen för prognosens glesbygd-befolkning skulle det alltså komma att

finnas utrymme för en ökning av stadsnäringarna. Folkökningen i dessa synes till och med kunna bli relativt sett något större för prognosens glesbygd än för dess tätbygd. I den mån stadsnäringarna på glesbygden expanderar torde detta åtminstone delvis ske inom de små tätorterna. Ett antagande om att dessa åtminstone under 1960-talet kan komma att expandera i minst samma takt som tätbygden strider således i och för sig inte mot prognosresultaten. En sådan utveckling skulle dock innebära ett avsteg från de allmänna koncentrationstendenser som i övrigt har framkommit i resultaten. Detta kan tyda på att prognosen över huvud taget är en underskattning av glesbygdens folkminskning.

KAPITEL 3

Bostadsbyggnadsbehovet i antal lägenheter

Den realiserade lägenhetsefterfrågan 1946—60

Den realiserade lägenhetsefterfrågan mäts traditionellt med de s. k. hushållskvoterna, dvs. kvoten mellan antalet bostadsföreståndare (lägenhetsinnehavare) och antalet personer i en viss befolkningsgrupp. Hushållskvoter för vissa tätorter redovisades i 1939 års bostadsräkning. Bostadsräkningen år 1945 redovisade hushållskvoter för hela riket och vissa grupper av kommuner och tätorter. I räkningen ingår även för större kommuner uppgifter om bostadsföreståndarnas kön, ålder och civilstånd, vilka kan sättas i relation till folkräkningens befolkningsdata.

Efter år 1945 har hushållskvoter beräknats vid lokala bostadsräkningar i ett fåtal orter. De senaste beräkningarna har gjorts under senare delen av 1950-talet.

Jämförbarheten mellan de vid olika tidpunkter beräknade hushållskvoterna är mindre god, beroende på bl. a. att antalet bostadsföreståndare ibland har satts i relation till boendefolkmängden, ibland till mantalsskriven folkmängd eller folkräkningsfolkmängd. Bostadsuppgifter och folkmängdsuppgifter avser i regel icke exakt samma tidpunkt och skillnader torde föreligga ifråga om definitionerna av begreppen lägenhet och bostadsföreståndare.

När bostadsstyrelsens prognos för städerna utarbetades förelåg endast ett fåtal beräkningar av hushållskvoternas förändringar efter år 1945. Styrelsen

var därför hänvisad till att göra ett mycket löst grundat antagande om hushållskvoterna i samtliga städer tillsammans å 1955. Numera föreligger ytterligare några beräkningar av hushållskvoter, men eftersom tidsavståndet till den senaste beräkningen för ett större tätortsbestånd har ökat, är osäkerheten om de aktuella kvoterna i städerna eller tätorterna tillsammans fortfarande lika stor som då bostadsstyrelsens prognos gjordes.

I ett antal städer för vilka hushållskvoter har beräknats vid mitten av 1950-talet kan man konstatera en stark ökning av kvoterna för *ogifta* såväl män som kvinnor. Hushållskvoterna för *förut gifta* har likaså ökat i flertalet orter, men i mindre grad. Beträffande *gifta* är de beräknade förändringarna så små, att det med hänsyn till osäkerheten i mätningarna är svårt att dra bestämda slutsatser. I flertalet fall är dock de vid mitten av 1950-talet beräknade kvoterna något högre än beräkningarna år 1945. Ökningen av hushållskvoterna innebär att den realiserade ökningen av lägenhetsefterfrågan — trots bostadsbristen — har varit större än vad som betingas av enbart förändringar i folkmängdens storlek och sammansättning.

Hushållskvoterna i vissa städer för *ogifta* män och kvinnor över 20 år samt för *gifta* och *förut gifta* år 1945 och vid de senast företagna lokala bostadsräkningarna redovisas i tabell 7. Lika-

Tabell 7. Hushållskvoter för olika befolkningsgrupper enligt allmänna bostadsräkningen 1945, bostadsstyrelsens antagande 1955 och lokala undersökningar i vissa städer 1955—58

	Hushållskvoter i procent				
	Gifta ¹	Ogifta		Förut gifta	
		män	kv.	män	kv.
Städer och D-kommuner 1945.....	99	22	35	69	77
Bostadsstyrelsens antagande för städerna 1955.....	97 ²	31	45	75	80
Stockholm 1945.....	95	21	35	62	80
1958 ³	99	36	53	74	85
Göteborg 1945.....	97	18	29	61	81
1955.....	98	27	42	69	86
Borås 1945.....	98	19	32	69	81
1955.....	97	36	45	81	82
Västerås 1945.....	96	16	28	67	76
1956.....	97	31	45	75	76
Hälsingborg 1945.....	95	21	34	65	78
1957.....	99	29	51	68	88
Gävle 1945.....	96	19	30	71	82
1957.....	98	34	50	70	83

¹ Avser samtliga gifta bostadsföreståndare i procent av antalet gifta män.

² I prognosen har antagandet specificerats till 96 procent för män och 1,2 procent för kvinnor.

³ Kvoterna år 1958 beräknade på boendefolkmängden och bör reduceras med ett par procent för att bli jämförbara med övriga orter. Beräkningen har gjorts på ett urval och slumpfel kan förekomma.

så redovisas hushållskvoter för städer och D-kommuner tillsammans å 1945 samt bostadsstyrelsens antagande år 1955. Kvoterna för städer och D-kommuner avser antalet bostadsföreståndare i relation till boendefolkmängden. De är därför ett par procent högre än de skulle ha varit, om beräkningen hade gjorts på samma sätt som i övriga fall, då bostadsföreståndarna har satts i relation till den mantalsskrivna folkmängden.

De ogiftas hushållskvoter stiger starkt med åldern. Förändringarna i de i tabellen redovisade genomsnittstalen är därför påverkade av förändringar i den ogifta befolkningens åldersfördelning. Under perioden 1946—55 försköts tyngdpunkten i de ogiftas åldersfördelning uppåt, vilket förklarar en del av ökningen i kvoterna för hela gruppen av vuxna ogifta. Den ökning som förklaras av ändrad åldersfördelning är i de

redovisade städerna — fränsett Stockholm där ingen beräkning har gjorts — dock inte större än 2—3 procentenheter för män och 3—5 enheter för kvinnor.

Om de här redovisade uppgifterna är representativa för städerna synes bostadsstyrelsens antagande 1955 vara en underskattning av hushållskvoternas förändring för ogifta under perioden 1946—55. För hela gruppen av ogifta män respektive kvinnor är den av styrelsen antagna ökningen 9 och 10 procentenheter, dvs. i runt tal 1 enhet i genomsnitt per år, medan motsvarande ökning i de här redovisade städerna varierar mellan 0,7 och 1,4 procentenheter per år för män och mellan 1,3 och 1,7 procentenheter per år för kvinnor. Bostadsstyrelsens antagande var differentierat efter ålder och en jämförelse för varje åldersklass tyder på, att styrelsen satt kvoterna något för lågt

främst för åldersklasserna 30—49 år. En något felaktig nivå ifråga om de antagna hushållskvoterna har i och för sig liten betydelse för beräkningsresultaten, men en viss justering av antagandet har dock gjorts här.

Till grund för uppskattningarna av hushållsantalets ökning har först gjorts

en ny kalkyl för städerna avseende perioden 1956—60. Därvid har för gifta och förut gifta tillämpats samma antaganden om hushållskvoterna som i bostadsstyrelsens prognos. För ogifta har använts följande reviderade antagande avseende år 1955.

Antagna hushållskvoter för ogifta män och kvinnor i städerna 1955

	Hushållskvoter i procent						
	20—24 år	25—29 år	30—34 år	35—49 år	50—64 år	65—w år	20—w år
Män.....	11	22	35	53	68	64	34
Kvinnor.....	17	27	41	57	70	73	48

Med tillämpning av dessa kvoter har antalet hushåll i städerna år 1955 uppskattats till 1 280 000. Appliceras samma kvoter på den beräknade folkmängden år 1960 blir hushållsantalet då 1 373 000 och ökningen således 93 000.

Den faktiska ökningen av hushållsantalet i städerna under åren 1956—60 torde ha varit betydligt större än 93 000. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter var således dessa år omkring 212 000. Det i statistiken redovisade antalet rivna lägenheter var drygt 20 000. Skillnaden mellan antalet nybyggda lägenheter minus rivning och den ovan beräknade hushållsbildningen är (212 000 — 20 000 — 93 000 =) 99 000. Inom denna ram skall, förutsatt att beräkningarna av befolkningsförändringarna är riktig, rymmas dels oregistrerad avgång av lägenheter, dels eventuell ökning av antalet obobodda lägenheter och dels slutligen hushållsbildning, som har resulterat i ökade hushållskvoter. Enligt hittillsvarande erfarenheter från orter som har gjort lokala bostadsräkningar kan den totala avgången av lägenheter antagas vara minst dubbelt så stor som den registrerade. Den totala avgången antas därför ha varit 40 000 lägenheter 1956—

60. Om antalet obobodda lägenheter har ökat är mera tveksamt. Det synes dock inte osannolikt att så kan vara fallet i vissa städer. En enkät som bostadsstyrelsen gjorde vid årsskiftet 1959/60 visade dock, att *nybyggda* lägenheter endast i rena undantagsfall varit lediga mer än 1 månad. I den mån det förekommer att lägenheter inte utnyttjas kan det således antas, att det är fråga om äldre och i regel bristfälliga bostäder. Bl. a. torde det alltid finnas en del obobodda sådana lägenheter i hus, som håller på att evakueras inför förestående rivning.

Om hushållskvoterna åren 1956—60 hade ökat lika mycket som antogs i bostadsstyrelsens prognos, dvs. med 1,5 enheter för gifta män och med 5 enheter för ogifta och förut gifta, skulle detta ha inneburit en ytterligare ökning med 57 000 hushåll. Huruvida den faktiska ökningen har varit just av den storleksordningen eller något större eller mindre kan knappast bedömas för närvarande. Beträffande gifta tyder emellertid utvecklingen av antalet bostadssökande utan egen lägenhet på att hushållskvoterna faktiskt har ökat under senare hälften av 1950-talet, men dock

fortfarande ligger något under full behovstäckning. Uppgifterna om övriga grupper av bostadssökande ger inte någon ledning för bedömning av hushållskvoternas förändring.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det kvarstår en betydande osäkerhet om hur lägenhetskonsumtionen faktiskt har ökat i städerna under sista hälften av 1950-talet. Om de här gjorda antagandena och beräkningarna vore riktiga, dvs. att hushållsantalet hade ökat med sammanlagt 150 000 och den totala avgången hade varit 40 000 lägenheter, kvarstår en oförklarad post om 22 000 lägenheter. Denna kan delvis, men knappast helt, förklaras av att antalet obebodda lägenheter har ökat. De förklaringar till differensposten som i övrigt kan tänkas är dels att städernas folkmängd i de hushållsbildande åldrarna har underskattats eller att sammansättningen av denna befolkningsgrupp är felberäknad, dels att hushållskvoterna har ökat mer än som har antagits och

dels slutligen att avgången av lägenheter har underskattats. Storleksordningen av det ena eller andra av dessa fel kan för närvarande inte bedömas. Beträffande antagandet om hushållskvoterna kan dock konstateras, att det för närvarande inte finns någonting som tyder på att den realiserade ökningen under senare hälften av 1950-talet skulle ha understigit den av bostadsstyrelsen antagna ökningen.¹

Beräknad ökning av lägenhetsbehovet

Antaganden

Vid uppskattningen av det framtida antalet hushåll har antagits, att antalet gifta bostadsföreståndare kommer att vara lika med det beräknade antalet gifta män. Det har visserligen inte vid något tillfälle kunnat konstateras, att samtliga gifta män har innehaft egna lägenheter, och det är i och för sig inte heller sannolikt att så blir fallet i fram-

¹ Efter beräkningarnas slutförande har hushållskvoter kunnat beräknas på grundval av 1960 års bostadsräknings kontrollundersökning. Dessa uppgifter avser kvoten mellan antalet bostadsföreståndare och boendefolkmängden. Kvoterna blir med detta beräkningssätt omkring 2 procent större, än enligt den metod som har använts vid beräkning av de i prognosen använda hushållskvoterna. Om hänsyn tas till denna skillnad i beräkningssättet kan överensstämmelsen mellan de i prognosen antagna hushållskvoterna 1960 och kontrollundersökningens resultat betraktas som god, utom beträffande förut gifta män. För sistnämnda grupp är den antagna kvoten högre, än den i kontrollundersökningen beräknade.

	Hushållskvoter i procent				
	Ogifta 20—w år		Gifta	Förut gifta	
	män	kv.		män	kv.
BR:s kontrollundersökning 1960.....	39	55	101	73	86
Tillämpat antagande 1960.....	37	53	98,5	80	85

Kontrollundersökningens hushållskvoter är i stort sett jämförbara med de i 1945 års bostadsräkning redovisade kvoterna för städer och D-kommuner. En jämförelse mellan de båda beräkningarna ger stöd för antagandet, att hushållskvoterna för ogifta har ökat med i genomsnitt ungefär en procentenhet per år i olika åldersklasser. Den beräknade ökningen är således för hela civilståndsklassen ogifta män 17 enheter och för ogifta kvinnor 20 enheter på 15 år, varav några enheter förklaras av ändrad åldersfördelning. Ökningen av de förut giftas hushållskvoter har varit mindre än en procentenhet årligen.

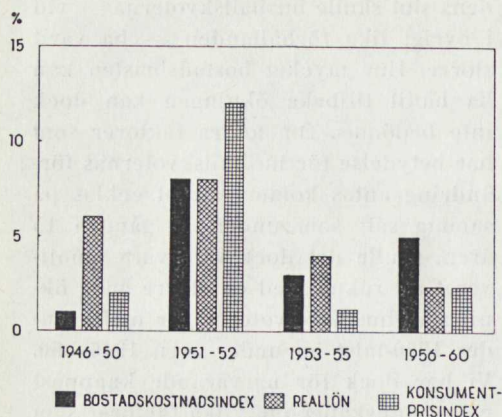
tiden även om bostadsbristen hävs. En liten grupp av gifta kan även i framtiden antas komma att bo på anstalter, vistas utomlands eller av andra skäl inte efterfråga lägenheter. Hushållskvoten för gifta män, uttryckt som förhållandet mellan antalet gifta manliga bostadsföreståndare och antalet mantalsskrivna gifta män, kan därför alltid antas förbli något mindre än ett. Det finns dock även en liten grupp av gifta par som inte bor tillsammans, varför båda makarna kan efterfråga lägenheter. Om hänsyn tas även till dessa är det en rimlig approximation att räkna med lika många gifta bostadsföreståndare totalt (män och kvinnor tillsammans) som antalet gifta män.

Utvecklingen av den icke-gifta befolkningens lägenhetsefterfrågan är mera svårbedömlig. Såvitt man nu kan bedöma har hushållskvoterna för olika åldersklasser av *ogifta* ökat med i genomsnitt omkring en procentenhet årligen efter 1945. De *förut giftas* hushållskvoter har ökat i mindre grad.

I bostadsstyrelsens prognos för perioden 1956—65 antogs, att hushållskvoterna under perioden skulle komma att öka med i genomsnitt en procentenhet årligen för såväl ogifta som förut gifta. Detta antagande synes således väl överensstämma med den faktiska utvecklingen 1946—60 i fråga om ogifta, medan det beträffande förut gifta innebär en större ökning än den som kan beräknas ha ägt rum under de senaste femårsperioderna.

Vid jämförelser med perioden 1946—60 måste beaktas, att de för nämnda period beräknade förändringarna av hushållskvoterna dels är osäkra på grund av otillräcklig statistisk information, dels att de erhållna värdena avser den realiserade ökningen under en period med bostadsbrist. Om ingen bostadsbrist hade förelegat vid perio-

dens slut skulle hushållskvoterna — vid i övrigt lika förhållanden — ha varit större. Hur mycket bostadsbristen kan ha hållit tillbaka ökningen kan dock inte bedömas. Om andra faktorer som har betydelse för hushållskvoternas förändring antas komma att utvecklas på samma sätt som under de gångna 15 åren, skulle det dock inte vara omotiverat att räkna med en större årlig ökning av hushållskvoterna för ogifta under 1960-talet än under åren 1946—60. Vi har dock för närvarande knappast några kunskaper om vilka faktorer som bestämmer hushållskvoternas ökning. Det ligger nära till hands att anta ett samband mellan realinkomsternas utveckling och den ogifta befolkningens benägenhet att efterfråga egna lägenheter. Likaså kan denna benägenhet antas vara beroende av hyresförhållandena — främst prisrelationerna mellan direktförhyrda lägenheter och inneboendrum — och utbudets struktur. Hur dessa faktorer verkar, kan slutligen i hög grad vara beroende av individernas valsituation. För yngre ogifta, som bor i den ort där de har sitt föräldrahem, är det sålunda fråga om ett val mellan att bo kvar i föräldrahemmet, att vara inneboende i annat hushåll, att bo i någon form av kollektiva bostäder av typen personalbostäder för ensamboende, studentbostäder och dylikt, eller att skaffa en egen lägenhet. Deras val kan — förutom av inkomster och hyror för olika typer av bostäder — påverkas av föräldrahemmets utrymmesstandard. För dem som på grund av arbete eller studier inte kan bo i samma ort som föräldrarna bortfaller det förstnämnda valalternativet, och deras benägenhet att efterfråga egna lägenheter kan därigenom antas öka. Flyttningarnas omfattning (brutto) kan därför vara av betydelse för lägenhetsefterfrågans ökning.

Figur 4. Beräknad årlig ökning av bostadskostnader, reallön för industriarbetare och konsumentpriser under vissa perioder 1946—60.

Ingen av de här nämnda hypoteserna kan för närvarande prövas med stöd av något aktuellt undersökningsmaterial.¹ Det kan i detta sammanhang endast konstateras att föreliggande uppgifter om å ena sidan inkomst- och hyresutvecklingen och å andra sidan utvecklingen av hushållskvoterna för ogifta under efterkrigstiden *inte* ger något stöd för antaganden om sambanden mellan dessa faktorer. Perioden kan schematiskt delas upp i fyra avsnitt med olikartad utveckling av löner, bostadskostnader och levnadskostnader.² Utvecklingen under de fyra perioderna, som även illustreras av figur 4, kan karakteriseras på följande sätt:

1. 1946—1950. Bostadskostnaderna ökade svagt, procentuellt betydligt mindre än reallönen och även mindre än konsumentpriserna i genomsnitt.
2. 1951—1952. Bostadskostnaderna ökade starkt, procentuellt lika mycket som reallönen, men mindre än konsumentpriserna i genomsnitt.

3. 1953—1955. Bostadskostnaderna ökade procentuellt något mindre än reallönen, men mer än konsumentpriserna i genomsnitt.

4. 1956—1960. Bostadskostnaderna ökade starkt, procentuellt betydligt mer än både reallön och konsumentpriserna i genomsnitt.

Enligt hypotesen att antalet av ogifta efterfrågade lägenheter påverkas av inkomsternas och bostadskostnadernas utveckling skulle man vänta sig att den realiserade ökningen av hushållskvoterna och/eller det lägenhetsunderskott som representeras av ogifta bostadssökande hade förändrats på olika sätt under de skilda perioderna. Något belegg för att så har varit fallet har emellertid inte kunnat erhållas. De beräkningar av hushållskvoter som har gjorts vid olika tidpunkter tyder närmast på en tämligen jämnt fortgående ökning, och den minskning av lägenhetsunderskottet som synes ha ägt rum under 1950-talets senare del har knappast gällt den del som representeras av ogifta. Dessa förhållanden kan dock inte tydas så, att något samband mellan å ena sidan inkomster och hyror och å andra sidan ökningen av de ogiftas lägenhetsefterfrågan inte skulle existera. Bristerna i den statistiska informationen och likaså marknadssituationen med bostadsbrist och hyresreglering kan dölja eventuella ekonomiska samband.

¹ En undersökning som avser att belysa bl. a. vilka faktorer som påverkar den ogifta befolkningens lägenhetsefterfrågan pågår inom bostadsbyggnadsutredningen.

² Dessa förhållanden diskuteras mer ingående av Per Holm i Bostadsefterfrågan på 1960-talet, sid. 75 ff. (Stockholm 1959). Holms framställning har här utnyttjats för perioden 1945—58 och kompletterats för följande år. Med hänsyn till denna komplettering har Holms schematiska periodindelning ändrats.

De överväganden som har gjorts leder endast till konstaterandet, att det är rimligt att för den närmaste framtiden räkna med en fortgående ökning av den icke-gifta befolkningens lägenhets-efterfrågan. Beträffande takten i denna ökning kan inte göras något statistiskt tillfredsställande antagande, utan det måste få karaktären av gissning. Vi har därför inte funnit skäl att ändra på det antagande, som tidigare har gjorts av bostadsstyrelsen. Detta har åtminstone fördelen att i stort sett kunna betecknas som en extrapolering av en tidigare utveckling. För städerna antas således hushållskvoterna komma att öka med i genomsnitt en procentenhet årligen för skilda åldersklasser av ogifta män och kvinnor och likaså med en procentenhet årligen för hela civilståndsklassen av förut gifta. Kvoterna för de sistnämnda antas dock förbli oförändrade under den sista framskrivningsperioden. De antagna hushållskvoterna för hela civilståndsklasserna framgår av följande tablå. Den genomsnittliga kvoten för ogifta ökar, som framgår av tablå, med endast en procentenhet mellan 1960 och 1965. Ökningen av det relativa antalet personer i åldern 20—24 år, där hushållskvoterna är låga, uppväger således i stort sett ökningen av kvoterna i varje åldersklass.

År	Antagna hushållskvoter för städerna (%)		
	Ogifta 20—w år	Gifta män	Förut gifta
1960	47	98,5	83
1965	48	100	88
1970	52	100	93
1975	59	100	93

För tätorterna tillsammanantagna har inte gjorts någon civilståndsfördelning av den framskrivna befolkningen. De ovan redovisade civilståndsfördelade

hushållskvoterna har därför inte kunnat tillämpas vid beräkningen av hushållsantalet. Med utgångspunkt från uppgifterna för städerna har istället beräknats kvoter för olika åldersklasser av män och kvinnor frånsett civilståndsfördelningen. Dessa tal uttrycker således förändringar föranledda av dels ändrad civilståndsfördelning och dels ändrade hushållskvoter i skilda ålders- och civilståndsklasser. Sammanfattat för hela åldersklassen 20-w år har därvid erhållits följande värden.

År	Antagna hushållskvoter för tätorterna (%)	
	Män 20—w år	Kvinnor 20—w år
1960	85,3	23,5
1965	86,5	24,8
1970	87,8	26,4
1975	89,8	26,9

Ökning av antalet hushåll i tätorterna

Det av enbart *befolkningsförändringar* betingade nettotillskottet av hushåll har för städerna uppskattats till 112 000 under första hälften av 1960-talet och till 128 000 under årtiondets senare hälft. Motsvarande ökning åren 1956—60 har uppskattats till 93 000. De demografiska faktorerna synes alltså kunna medföra större nettotillskott av hushåll under de närmast kommande än under den sist förflutna femårsperioden.

Beräkningarna enligt alternativen a) och b) för tätorterna ger, som tabell 8 visar, en av enbart befolkningsförändringar betingad ökning av hushållsantalet med 157 000 respektive 141 000 under första hälften av 1960-talet. Skillnaden i antagandena om tätorternas befolkningsutveckling betyder alltså ifråga om hushållstillskottet 16 000 under den nämnda perioden.

Tabell 8. Beräknad ökning av antalet hushåll i städer och tätorter 1961—75

	Ökning, 1 000-tal hushåll					
	Utan ökning av hushållskvoterna			Med ökning av hushållskvoterna		
	1961—65	1966—70	1971—75	1961—65	1966—70	1971—75
Städerna.....	112	128	124	174	187	155
Samtliga tätorter						
a	157	182	174	237	262	218
b	141	161	129	220	238	175
Centralorter och tätbygd enligt Gulbrandsens prognos	154	182	171	226	264	212

En jämförelse med Gulbrandsens prognos visar, att denna resulterar i nästan lika stort nettotillskott av hushåll som alternativ a), trots att den förstnämnda avser ett mindre tätortsbestånd och räknar med något mindre avflyttning från glesbygden. De sistnämnda faktorerna uppvägs således i stort sett av att Gulbrandsen kalkylerat med lägre dödlighet.

Den antagna ökningen av *hushållskvoterna* resulterar för städerna i en ökning av hushållsantalet med 62 000 under perioden 1961—65, vilket utgör mer än en tredjedel av hela det beräknade nettotillskottet under perioden. Valet av antagande om hushållskvoterna är av stor betydelse för prognosresultatet. En procentenhets förändring av hushållskvoten för ogifta betyder således en förändring av hushållsantalet i städerna med 5 000 å 6 000 och för tätorterna tillsammans med 7 000 å 8 000. Om den faktiska efterfrågeutvecklingen enbart för ogifta med några få procentenheter skulle komma att avvika från antagandena, kan detta således komma att betyda en förändring av bostadsbyggnadsbehovet med några tusental lägenheter årligen i förhållande till prognosen. Sannolikheten för att sådana avvikelser kommer att gå i riktning mot en ökning synes för närvarande större, än

att de leder till en minskning i förhållande till kalkylerna.

Hushållsberäkningarna ger ytterligare stöd för den i samband med redogörelsen för befolkningsutvecklingen anförda synpunkten, att 1960-talet med all sannolikhet kommer att karakteriseras av starka förskjutningar i hushållsstrukturen. Antalet unga hushåll kan beräknas öka starkt och detsamma gäller hushåll med bostadsföreståndare i åldern 50 år och däröver. Gruppen däremellan kan beräknas minska något. I tätorterna tillsammans har storleksordningen i dessa förändringar uppskattats till en ökning med drygt 200 000 eller 60 procent i åldersklassen 20—34 år och en ökning med mer än 300 000 eller 33 procent i åldern 50—w år. Antalet hushåll med bostadsföreståndare i åldern 35—49 år kan beräknas minska med ett par tiotusental. I ungdomsgruppen kan även olikheterna mellan första och andra hälften av 1960-talet i fråga om nettotillskottets sammansättning förväntas bli stora. Under den första hälften kommer således tyngdpunkten i ökningen att vara förlagd till åldern 20—24 år för att sedan förskjutas till 25—29 år. Skillnaden mellan de två femårsperioderna i fråga om fördelningen mellan gifta och övriga beräknas inte bli så stor. Verkningarna av

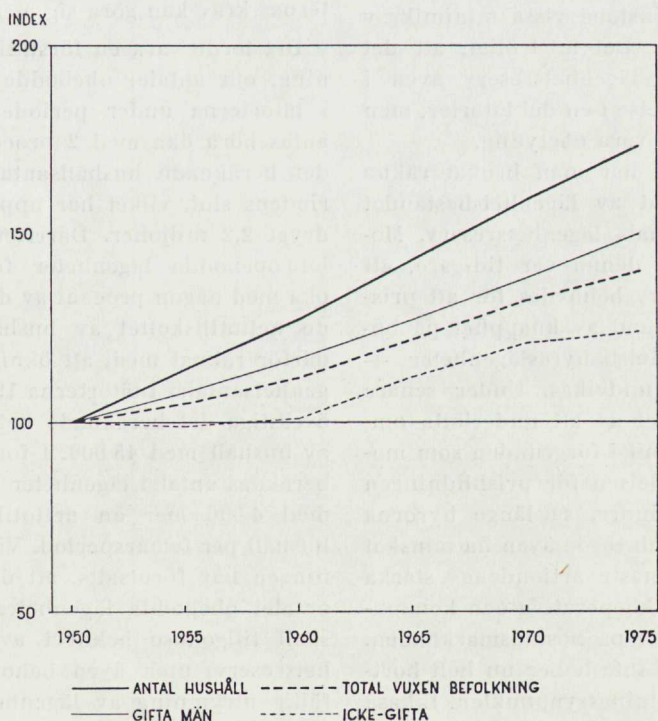
åldersförskjutningarna utjämnas nämligen delvis genom att den antagna ökningen i de giftas hushållskvoter (avvecklingen av bostadsbrist) starkt påverkar nettotillskottet åren 1961—65.

Vid de fortsatta uppskattningarna av bostadsbyggnadsbehovet i hela riket har vi utgått från en ökning av hushållsantalet enligt alternativ a) för tätorterna. Den beräknade utvecklingen av befolkningen och antalet hushåll enligt detta alternativ illustreras, förutom av tabell 8 och tablån å sid. 25, även av figur 5.

Det är givet att det angivna alternativet är en osäker utgångspunkt. Som allmänt omdöme om detta alternativ kan sägas, att det möjligen något överskattar tätorternas flyttningsvinst från glesbygden, men att det å andra sidan

finns risk för att antagandet om hushållskvoternas ökning kan visa sig vara en underskattning. Den sistnämnda faktorn torde väga tyngst vid bedömningen.

För de fortsatta bedömningarna bör understrykas, att trenden i utvecklingen är av större betydelse än förändringar av hushållstillskottens absoluta nivå med något tusental lägenheter per år. Frånsett vilket alternativ man väljer pekar resultaten mot först stigande och därefter tämligen svagt minskande nettotillskott av hushåll. Under hela perioden 1961—75 ligger dessa på en mycket hög nivå. Avvecklingen av den nuvarande bostadsbristen kan därför inte förväntas bli underlättad av en svagare tillväxt i efterfrågeunderlaget inom överskådlig tid.

Figur 5. Beräknad utveckling av antalet hushåll och av den vuxna befolkningen i tätorterna åren 1950—75. Index: 1950 = 100.

Behövlig ökning av lägenhetsantalet

Vid uppskattningen av det behövliga antalet lägenheter vid en framtida tidpunkt, måste även behovet av en viss reserv av obebodda lägenheter beaktas. Vi vet inte hur stort antalet obebodda lägenheter är i tätorterna för närvarande. Ett hundraprocentigt utnyttjande av lägenhetsbeståndet torde dock inte förekomma ens vid svår bostadsbrist. På grund av reparationer, försäljningar, dödsfall, omflyttning och dylikt torde alltid ett antal lägenheter vara outnyttjade. De är dock inte att betrakta som en lägenhetsreserv, eftersom de inte, frånsett dem som är utbudna till försäljning, står till bostadsmarknadens förfogande. Till lägenhetsreserven bör i princip endast räknas lägenheter, som faktiskt utbuds på marknaden och är i sådant skick att de uppfyller åtminstone vissa minimikrav på en bostad. Det är troligt, att det finns en viss lägenhetsreserv även i denna bemärkelse i en del tätorter, men den kan antas vara obetydlig.

Sedan länge har man brukat räkna med 3 procent av lägenhetsbeståndet som en »normal» lägenhetsreserv. Motiveringen för denna var tidigare, att en sådan reserv behövdes för att prisstegring på grund av knapphet på bostäder — främst hyreslägenheter — skulle kunna undvikas. Under senare tid har behovet av att underlätta omflyttning kommit i förgrunden som motivering. Betydelsen för prisbildningen är givetvis mindre, så länge hyrorna är reglerade och torde även ha minskat genom de senaste årtiondenas starka ökning av det kooperativa och kommunala inflytandet på bostadsmarknaden. Man kan dock inte heller nu helt bortse från prisbildningssynpunkten. Likaså är det uppenbart, att rörligheten på bostadsmarknaden måste underlättas. En fortsatt låsning av marknaden kan så-

ledes under 1960-talet få ytterst allvarliga konsekvenser för nyproduktionens inriktning, vilket vi får anledning att återkomma till i samband med diskussionen av nyproduktionens sammansättning. Behovet av en reserv av lediga lägenheter synes således knappast ha minskat i högre grad. Härtill kommer, att även antalet lägenheter som är obebodda, men inte utbuds på marknaden, kan väntas öka. Vid rivningen av bostadshus, vilken har ökat starkt under senare år och bör ökas ytterligare, måste man således räkna med att det tar relativt lång tid att evakuera hela huset, varför en del lägenheter kan stå tomma under längre eller kortare tid. Likaså kan antalet mera omfattande reparationer och ombyggnader komma att öka, därest lägenhetstillgången blir så pass god att konsumenternas krav kan göra sig mera gällande.

Det torde vara en försiktig uppskattning, om antalet obebodda lägenheter i tätorterna under perioden 1961—65 antas böra öka med 2 procent av hela det beräknade hushållsantalet vid periodens slut, vilket har uppskattats till drygt 2,2 miljoner. Därefter bör antalet obebodda lägenheter fortsätta att öka med någon procent av det beräknade nettotillskottet av hushåll. Vi har därför räknat med, att ökningen av lägenhetsantalet i tätorterna 1961—65 bör överstiga det beräknade nettotillskottet av hushåll med 45 000. I fortsättningen beräknas antalet lägenheter behöva öka med 4 000 mer än nettotillskottet av hushåll per femårsperiod. Vid uppskattningen har förutsatts, att ökningen av antalet obebodda lägenheter inte bara skall tillgodose behovet av en lägenhetsreserv, utan även behovet av tillfällig utrymning av lägenheter i samband med reparationer och ombyggnader. Likaså skall de tillgodose behovet att öka antalet lägenheter som

står tomma i avvaktan på rivning. Bostadsbeståndet förutsätts alltså även i fortsättningen bli effektivt utnyttjat, och den egentliga lägenhetsreserven i betydelsen lediga lägenheter som utbjuds för omedelbar inflyttning kan antas bli mindre än 2 procent av beståndet.

Uppskattningen av den behövliga ökningen av lägenhetsantalet i tätorterna sammanfattas i följande uppställning.

	1 000-tal lägenheter		
	1961— 65	1966— 70	1971— 75
Totalt	282	266	222
Därav			
ökat antal hushåll ..	237	262	218
obebodda lägenheter.	45	4	4
I genomsnitt per år ..	56	53	44

Ersättningsproduktionen

Tätorterna

I redogörelsen för bostadsmarknadsläget har konstaterats, att en stor del av de vid bostadsförmedlingarna anmälda sökandena önskar byta små och ofta bristfälliga lägenheter mot större och modernare. Sådana önskemål torde delvis kunna tillgodoses genom omflyttning inom bostadsbeståndet. Delvis är dock de äldre lägenheterna så dåliga, att de knappast skulle efterfrågas om tillgången på moderna lägenheter vore bättre. Allt eftersom anspråken på bostaden ökar, kan antalet hushåll som efterfrågar omoderna eller i olika avseenden bristfälliga lägenheter förväntas minska. På längre sikt kan bostadsbehoven inte tillgodoses, utan att de äldre lägenheterna ersätts genom nybyggnad eller förbättras.

Ersättningsbehovets omfattning kan inte bedömas utan betydligt bättre informationer än dem vi nu har om bostadsbeståndets kvalitet och samman-

sättning samt om hushållens värderingar av lägenheternas egenskaper. Vi har därför inte ansett det möjligt att nu göra någon uppskattning av den behövliga ersättningsproduktionen med utgångspunkt från efterfrågesynpunkter eller värderingar av de minimianspråk som bör ställas på bostäderna. Istället har vi endast gjort en allmän bedömning med stöd av uppgifter om rivningsverksamhetens omfattning och uppskattningar av övrig lägenhetsavgång under senare år. Det bör emellertid i detta sammanhang understrykas, att inte bara den fortgående inkomstökningen och därmed sammanhängande ökning av anspråken på bostäderna, utan även förändringen av hushållstrukturen under 1960-talet talar för att äldre bostäder behöver ersättas i ökande omfattning.

Problemet kan i någon mån belysas av uppgifter om äldre och yngre hushålls fördelning på lägenheter av olika kvalitet enligt 1958 års levnadskostnadsundersökning. Enligt undersökningen bodde nära en tredjedel av hushållen med bostadsföreståndare i åldern över 67 år i lägenheter som saknade såväl centralvärme som w.c., medan motsvarande andel av samtliga hushåll var mindre än en fjärdedel och av familjer med minderåriga barn mindre än en tiondel. Uppgifterna avser hela riket, varför den höga andelen omoderna lägenheter i gruppen av äldre hushåll delvis förklaras av, att dessa är starkare representerade på landsbygden. Bostäderna på landsbygden är inte försedda med modern hygienisk utrustning i samma utsträckning som tätorternas bostadsbestånd. Även i tätorterna bor dock äldre hushåll i större utsträckning än yngre i omoderna lägenheter.

Det stora antalet omoderna lägenheter som bebos av åldrande hushåll ut-

gör inte ett problem bara från dessa hushålls och från åldringsvårdens synpunkt. Ett stort antal sådana lägenheter blir således friställda genom innehavarens död eller flyttning exempelvis till pensionärshem och kommer att ingå i det utbud som erbjuds den växande strömmen av nybildade hushåll. Dessa har en annan betalningsförmåga än de äldre hushållen och även andra värderingar och anspråk på bostaden. Det är därför troligt att en stor del av de äldre lägenheterna inte tillgodoser de nya hushållens bostadsbehov. Redan nu torde nybildade hushåll ofta betrakta omodernerna smålägenheter endast som en nödlösning i avvaktan på bättre bostad.

Denna inställning belyses av bland annat en undersökning angående bostadsbrist och familjebildning, som har gjorts i Malmö.¹ Undersökningen omfattar förlovade par anmälda vid bostadsförmedlingen i Malmö. Resultaten ger inte belägg för att bostadsbristen har hämmat familjebildningen eller medfört att giftermål i större utsträckning har skjutits upp i avvaktan på bostadsfrågans lösning. De nybildade hushållen har i stället till stor del tillfälligt löst sin bostadsfråga genom att skaffa en i regel dålig bostad i det äldre bostadsbeståndet. Även sedan denna erhållits kvarstår emellertid de flesta som bostadssökande och torde själva anse sig lika hårt drabbade av bostadsbristen som många sökande utan lägenhet. Denna låga värdering av lägenheter i det äldre bostadsbeståndet kan efterhand antas bli allt vanligare bland de nybildade hushållen. Det är därför risk för att de nuvarande köproblemen på bostadsmarknaden blir bestående under lång tid, om inte nyproduktionen blir så stor att de omoderna lägenheterna kan ersättas i tillräcklig omfattning eller de kan bli förbättrade.

Omfattningen av det i olika avseenden bristfälliga bostadsbeståndet kan för närvarande inte säkert bedömas. Vissa uppskattningar är dock möjliga på grundval av uppgifter i levnads-kostnadsundersökningen 1958 och bostadsräkningens kontrollundersökning 1960. Båda dessa undersökningar visar, att antalet bebodda lägenheter av låg kvalitet har minskat avsevärt sedan mitten av 1940-talet. Enligt bostadsräkningen 1945 fanns då i hela riket drygt 700 000 lägenheter som saknade vatten- och/eller avloppsledning inom lägenheten. Antalet bebodda sådana lägenheter 1960 kan uppskattas till i runt tal 200 000, varav knappt 50 000 i städerna. Minskningen skulle alltså på 15 år ha varit av storleksordningen en halv miljon lägenheter, vilka antingen har avgått ur bostadsbeståndet, inte var bebodda 1960, eller har förbättrats. Fler-talet av lägenheterna utan vatten och avlopp är belägna i glesbygden. Fördelningen mellan tätorter och glesbygd har dock inte kunnat uppskattas.

Antalet lägenheter som saknar eget w.c. eller eget bad- eller duschrumbär fortfarande stort. För hela riket kan det procentuella antalet sådana lägenheter uppskattas till 30 respektive 45 procent. Motsvarande andelar i städerna är omkring en femtedel, respektive en tredjedel, eller i absoluta tal omkring en kvarts respektive en halv miljon lägenheter. Alla dessa är givetvis inte så dåliga, att de behöver ersättas under den närmaste framtiden, utan en stor del av dem torde under lång tid bli efterfrågade, även om tillgången på moderna lägenheter blir bättre. Delvis kan de genom förbättring bli godtagbara även på lång sikt. Ofta är dock de ovannämnda bristerna ifråga om den

¹ Karsten, Eva: Bostadsbrist och familjebildning. Lund 1960 (stencil).

hygieniska utrustningen kombinerade med andra brister, varför det direkta ersättningsbehovet enbart av denna anledning kan antas vara mycket stort. Härtill kommer att ersättningsbehovet är betingat inte bara av olika brister hos lägenheterna och bostadshusen, utan också — och kanske i högre grad — av stadsplaneförhållanden.

I bostadsstyrelsens minimiprogram för perioden 1956—65 upptogs ersättningsproduktionen till 10 000 lägenheter årligen i tätorterna. Styrelsen anförde i sin motivering härför, att den inte hade beaktat de långsiktiga saneringsbehoven i tätorterna, utan endast hade tagit hänsyn till vissa särskilt aktuella saneringsbehov. Därutöver hade hänsyn tagits till avgång som inte har samband med planmässig sanering, såsom sammanslagning av lägenheter, ianspråktagande av bostäder för kontor- eller affärsändamål och dylikt.

Den statistiskt redovisade rivningen i städerna var, som tidigare har nämnts, under femårsperioden 1956—60 ca 20 000 lägenheter. Den totala avgången i städerna har gissningsvis uppskattats till 40 000 lägenheter 1956—60. Om detta antagande är någorlunda riktigt, torde avgången i hela tätortsbeståndet ha överstigit 10 000 lägenheter årligen. Styrelsen skulle alltså ha underskattat den. Saneringen synes också ha fått en annan inriktning och omfattning än bostadsstyrelsen förutsatte vid sin uppskattning. Flera städer har således under senare år påbörjat mycket omfattande saneringar. Antalet lägenheter i rivningshus har också successivt ökat och var 1960 i hela riket 6 900 varav 6 100 i städerna. Det är troligt att andra former av avgång får minskad relativ betydelse, när den kända rivningen ökar, men fortfarande torde man ha anledning att räkna med en inte obetydlig oregistrerad avgång bland annat genom

ändring av tvåfamiljshus till enfamiljshus.

Även de uppgifter om planerad rivning under de närmaste åren, som bostadsstyrelsen insamlade från kommuner och länsbostadsnämnder vid årsskiftet 1959/60, tyder på att kommunerna planerar en ökad rivning och sanering.

Med utgångspunkt från den uppskattade avgången under senare år och de tydliga tendenserna till ökad rivning synes man inte böra räkna med mindre avgång än åtminstone 15 000 lägenheter om året i genomsnitt under den närmaste femårsperioden.

En ersättningsproduktion av 15 000 lägenheter per år är i och för sig låg med hänsyn till de långsiktiga ersättningsbehoven. Med den takten skulle det ta mycket lång tid att ersätta tätorternas bristfälliga bostadsbestånd. Huruvida det med hänsyn till bostads- efterfrågans inriktning på nybyggda respektive äldre lägenheter är tillräckligt med en ersättningsproduktion av 15 000 lägenheter om året kan vi för närvarande inte bedöma. Skulle det vara en underskattning av den faktiska avgången, kan detta antas visa sig främst genom att den kalkylerade lägenhetsreserven inte uppkommer, utan konsumeras genom större avgång. Om den faktiska lägenhetsavgången blir av storleksordningen högst 15 000 lägenheter årligen, men det visar sig att minskningen i efterfrågan på omoderna lägenheter blir större, kan man inte heller räkna med att någon egentlig lägenhetsreserv uppkommer, utan de lediga lägenheterna kommer att koncentreras till det sämsta bostadsbeståndet. Utvecklingen i detta hänseende är till stor del en fråga om dels prisrelationerna mellan äldre och nybyggda lägenheter, dels i vad mån de sistnämnda med avseende på storlek, hustypsför-

delning och andra egenskaper har en fördelning som verkligen motsvarar hushållens aktuella önskemål. Inte minst torde därvid utformningen av centralt belägna saneringar vara av betydelse.

Det gjorda antagandet om avgång av lägenheter avser endast första hälften av 1960-talet. Någon siffermässigt preciserad bedömning på längre sikt har vi inte ansett behövligen för närvarande, utan den kan anstå till dess bättre underlag för bedömningen har erhållits och en fullständig revision av uppskattningarna kan göras. Det finns dock knappast några skäl att inte räkna med en fortgående ökning av ersättningsproduktionen även på längre sikt.

Glesbygden

Hushållsantalet på glesbygden kan även i fortsättningen förväntas minska starkt, varför hela nyproduktionen där kommer att avse dels ersättning av äldre lägenheter och dels omlokalisering av bebyggelsen.

I bostadsstyrelsens program för perioden 1956—65 kalkylerades med en produktion av 10 000 lägenheter årligen på glesbygden. Det faktiska bygandet där torde dock ha varit avsevärt mindre. Dess omfattning torde inte heller i samma grad som i tätorterna ha begränsats av byggnadsregleringen eller begränsningen av den statliga långivningen, utan den realiserade produktionen kan i stort sett betraktas som ett mått på de faktiskt föreliggande byggnadsinitiativen. Även om ersättning i snabbare takt av glesbygdens äldre bostadsbestånd i och för sig ter sig önskvärd, har vi därför inte ansett det motiverat, att räkna med så stor produktion som 10 000 lägenheter årligen. Nyproduktionen på glesbygden antas istället komma att uppgå till i genomsnitt 5 000 lägenheter per år, vilket

torde ligga närmare den faktiska nyproduktionen där under senare år. En nyproduktion av endast 5 000 lägenheter årligen på glesbygden kan synas låg med hänsyn till att antalet lägenheter som inte uppfyller nutida bostadsanspråk kan räknas i hundratalsental. I den mån man inte kan räkna med att bostäderna kan komma att utnyttjas för permanent bosättning under längre tid är dock förbättring av de befintliga lägenheterna att föredra framför nybyggnad. Det synes vidare inte osannolikt, att minskningen av hushållsantalet kan få en omfattning av omkring 10 000 årligen, varför friställandet av otidsenliga lägenheter i bästa fall skulle kunna bli av storleksordningen 15 000 per år vid en nyproduktion av 5 000 lägenheter. Då antalet bebodda lägenheter på glesbygden inte torde vara större än 500 000—600 000 skulle detta innebära en relativt sett betydande årlig förbättring.

Sammanfattning av bostadsbyggnadsbehovet i antal lägenheter

Det totala bostadsbyggnadsbehovet under perioden 1961—65 blir enligt de gjorda antagandena räknemässigt 382 000 lägenheter eller i genomsnitt 76 400 årligen. Resultaten pekar således på en väsentligt högre produktion än enligt bostadsstyrelsens minimiprogram för tioårsperioden 1956—65, vilket angav i genomsnitt 65 000 lägenheter årligen. Det kalkylerade behovets fördelning på vissa huvudposter sammanfattas i tablån på sid. 41.

Det faktiska antalet färdigställda lägenheter under år 1961 torde komma att uppgå till omkring 70 000. Om man utgår härifrån och förutsätter en jämn höjning av produktionen år för år skulle ökningen behöva vara ca 3 000 lägenheter årligen upp till drygt 82 000 under 1965 för att det kalkylerade ge-

Sammanfattning av bostadsbyggnadsbehovet

	Uppskattat bostadsbyggnadsbehov antal lägenheter 1961—65	
	totalt	per år
<i>Tätorterna</i>		
Ökning av hushållsantalet.....	237 000	47 400
Ökning av obodda lägenheter.....	45 000	9 000
Ersättningsproduktion.....	75 000	15 000
<i>Glesbygden.....</i>	<i>25 000</i>	<i>5 000</i>
Totalt bostadsbyggnadsbehov.....	382 000	76 400

nomsnittet, 76 400 färdigställda lägenheter per år, skall uppnås.

Någon närmare precisering av uppskattningarna på längre sikt har vi inte ansett befogad för närvarande. De utförda hushållskalkylerna liksom de allmänna bedömningarna av ersättningsbehovet tyder emellertid på att produktionsnivån kan behöva höjas ytterligare. Om byggandet ökas upp till 82 000—83 000 lägenheter per år vid mitten av 1960-talet och därefter kan bevaras på ungefär samma nivå, vilket skulle betyda att mer än 400 000 lägenheter byggs under en femårsperiod, synes dock därigenom såväl den fortsatta behövliga ökningen av lägenhetsantalet som en ökad sanering kunna tillgodoses. Eller med andra ord, det finns för närvarande ingenting som tyder på att de genomsnittliga årsproduktionerna under senare delen av 1960-talet skulle behöva avvika väsentligt från det kalkylerade toppläget under den innevarande periodens sista år.

Vi har inte ansett det möjligt att närmare gå in på frågan om bostadsbyggandets *lokalisering*. Den förutnämnda av Gulbrandsen utförda befolkningsprognosen ger visserligen underlag för en diskussion av den regionala befolkningsutvecklingen, men uppgifterna om bostadsbeståndet och det aktuella bostadsförsörjningsläget i olika områden

är alltför bristfälliga. Avvecklingen av bostadsbristen är givetvis dock inte bara en fråga om att öka totalproduktionen i landet, utan är i hög grad ett fördelningsproblem. Byggnadsbehovet och de lokala byggnadsförutsättningarna i storstadsområdena är av särskilt intresse i detta sammanhang.

För Stor-Stockholm¹ och Göteborg² har gjorts uppskattningar, som är likartade med dem vi här har gjort för tätorterna. Dessa visar i båda fallen en starkare ökning av hushållsantalet än den för tätorterna beräknade. Ökningen i de sistnämnda har således uppskattats till 12 procent under åren 1961—65, medan motsvarande tal för Stor-Stockholm är 19 procent under de 6 åren 1960—65 och för Göteborg 14 procent 1961—65. Skillnaderna går alltså i den riktning man förväntar, med hänsyn till att lägenhetsunderskottet torde vara större i storstadsområdena än i tätorterna i genomsnitt. De antaganden som ligger till grund för uppskattningarna i Stockholm och Göteborg skiljer sig inte i högre grad från dem som har tillämpats för tätorterna. I båda fallen har beträffande befolkningsutveckling-

¹ Stor-Stockholms planeringsnämnds förslag till aktionsprogram för bostadsförsörjningen i Stor-Stockholm budgetåren 1961/62—1965/66.

² Befolkningsutveckling och bostadsbehov, utgiven av Fastighetsaktiebolaget Göteborgsbostäder (utredning utförd av Alvar Westman).

en antagits, att folkmängden i de arbetsföra åldrarna kommer att utgöra en konstant andel av tätorternas (stadsnäringarnas) befolkning.

Den behövliga ökningen av lägenhetsantalet har för Stor-Stockholm uppskattats till i runt tal 15 000 årligen, dvs. betydligt mer än den faktiska bruttoproduktionen under senare år. Härtill kommer ersättning för avgång av lägenheter, vilken har uppskattats till 2 500 årligen. Det totala nybyggnadsbehovet skulle uppgå till i runt tal 17 500 lägenheter årligen, vilket innebär att antalet färdigställda lägenheter 1961—65 i genomsnitt skulle behöva vara omkring 6 500 större per år än under femårsperioden 1956—60, då produktionen var i genomsnitt knappt 11 000 lägenheter. Av den för hela landet uppskattade behövliga produktionsökningen skulle alltså enligt dessa kalkyler mer än hälften behöva förläggas till Stor-Stockholm. Även i göteborgsområ-

det är det uppenbart att bostadsbyggandet skulle behöva ökas, liksom i den starkt expanderande Malmö-Lund regionen.

Huruvida en stark ökning av bostadsbyggandet i de nyssnämnda regionerna är genomförbar med hänsyn till den kommunala planeringskapaciteten och tillgången på färdig tomtmark kan för närvarande inte med säkerhet bedömas. Det kan emellertid erinras om att i aktionsprogrammet för Stor-Stockholm 1961—65 föreslås att bostadsbyggandet i nyexploaterade områden ökas från 14 000 påbörjade lägenheter budgetåret 1961/62 till 16 000 1965/66. Genomsnittet för de fem budgetåren 1961/62—1965/66 kommer därigenom att uppgå till 15 000 lägenheter per år. Härtill kommer bostadsbyggandet genom sanering, främst inom Stockholms stad. Aktionsprogrammet innefattar dock inte något ställningstagande till saneringens omfattning.

KAPITEL 4

Produktionsinriktningen

Utrymmesstandard och lägenhetstyper 1946—60

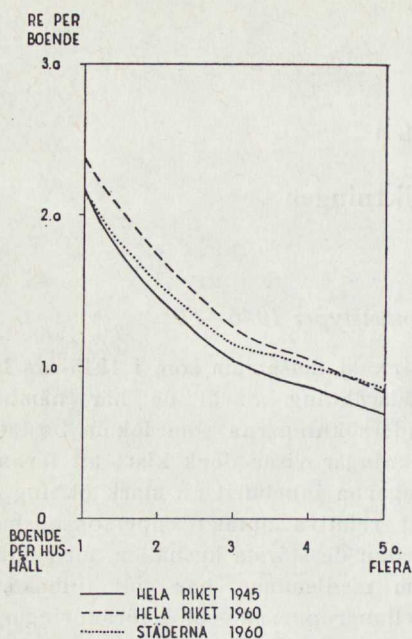
Frånsett vissa perioder av stagnation eller tillbakagång har bostadsbyggandet under de senaste 15 åren, som framgår av kapitel 1, karakteriserats av förskjutning mot större lägenheter. Bostadsbeståndet har härigenom samt genom den betydande avgången av i främsta rummet smålägenheter i det äldre beståndet förändrats avsevärt. År 1945 bodde således två tredjedelar av hushållen i lägenheter om högst 2 rum och kök, medan motsvarande andel 1960 har uppskattats till något mer än hälften (54 procent enligt bostadsräkningens kontrollundersökning). I städerna bor dock fortfarande mer än 60 procent av hushållen i lägenheter om högst 2 rum och kök och i tätorterna tillsammanantagna torde andelen av så små lägenheter inte vara mycket mindre än 60 procent.

Samtidigt som lägenheterna har blivit i genomsnitt större, har den genomsnittliga hushållsstorleken minskat. Antalet boende per 100 lägenheter har således i hela landet minskat från 315 år 1945 till 275 å 280 år 1960. Förändringen av hushållens fördelning på storleksklasser kan inte bedömas fullt säkert, eftersom uppgifter för slutet av 1950-talet kan erhållas endast för vissa enskilda orter samt från levnadskostnadsundersökningen och bostadsräkningens kontrollundersökning. De sistnämnda är förutom av slumpfel behäftade med olägenheten, att hushållsbegreppet inte

är exakt detsamma som i 1945 års bostadsräkning. Såväl de här nämnda undersökningarna som lokala bostadsräkningar visar dock klart att förändringarna inneburit en stark ökning av det relativa antalet enpersonshushåll, medan de största hushållen, med minst fem medlemmar, har gått tillbaka. I mellangrupperna är förändringarna mindre och synes främst ha inneburit en minskning av det relativa antalet hushåll med tre medlemmar.

Den samtidiga ökningen av lägenhetsstorleken och minskningen av hushållsstorleken har möjliggjort en betydande förbättring av utrymmesstandarden. Frekvensen av trångboddhet enligt normen mer än två boende per boningsrum har minskat starkt. Enligt bostadsräkningen 1945 var således över 400 000 hushåll eller ungefär en femtedel av hushållen i hela landet trångbodda, medan antalet nu torde vara av storleksordningen 200 000 eller omkring vart tolfte hushåll.¹ I relation till antalet hushåll med minst tre medlemmar, dvs. de som kan vara trångbodda enligt den tillämpade normen, är trångboddheten fortfarande betydande. Ungefär vart sjunde sådant hushåll torde vara trångbott för närvarande. Flertalet av de trångbodda hushållen är familjer med barn under 16 år.

¹ Uppskattningarna bygger på levnadskostnadsundersökningen och bostadsräkningens ännu ej slutbearbetade kontrollundersökning.

Figur 6. Beräknat genomsnittligt antal rumsenheter per boende i olika storleksklasser av hushåll 1945 och 1960.

Man kan också konstatera, att förbättringen av utrymmesstandarden har varit tämligen likartad i olika storleksklasser av hushåll. Utvecklingen för olika hushållsgrupper illustreras av figur 6, som visar antalet rumsenheter per person för hushåll av olika storlek. Kurvorna för 1945 och 1960 är i stort sett parallella, vilket visar att någon utjämning av utrymmesstandarden inte har ägt rum, utan den sjunker fortfarande med ökande antal hushållsmedlemmar lika starkt som tidigare. Figuren visar också de fortfarande rätt stora skillnaderna mellan städer och landsbygd. Antalet boende per rumsenhet är högre i städerna än genomsnittet för hela riket, men skillnaden hänförs till de mindre hushållen. Utrymmesstandarden sjunker således i städerna inte så starkt vid ökat antal hushållsmedlemmar.

Det utpräglade sambandet mellan hushållsstorlek och lägenhetsstorlek framgår bättre, om man fördelar hushåll av olika storlek efter bebodd lägenhetstyp. Uppgifter härom redovisas i 1945 års bostadsräkning och likaså i levnadskostnadsundersökningen 1958 och bostadsräkningens kontrollundersökning 1960. Flertalet lokala bostadsräkningar innehåller också sådana uppgifter. De båda nämnda urvalsundersökningarna omfattar så litet antal hushåll, att felmarginalerna blir stora vid så långtgående uppdelningar av materialet som det här måste bli fråga om. Jämförelser mellan de båda urvalen liksom mellan dessa och totalundersökningar för enskilda orter visar dock så god överensstämmelse, att resultaten kan antas ge en i sina huvuddrag riktig bild av det aktuella läget. I tabell 9 redovisas ett sammandrag av uppgifterna för 1945 jämförda med preliminära uppgifter från bostadsräkningens urvalsundersökning 1960. Man finner av tabellen bland annat, att enpersonshushållen är starkt koncentrerade till de minsta lägenhetstyperna. Två rum och kök är en vanlig lägenhetstyp för alla hushållsgrupper med två eller flera boende. I städerna bor drygt en tredjedel av två- och trepersonershushållen i tvårumslägenheter och för hushåll med fyra eller flera medlemmar är andelen inte mycket mindre än en tredjedel. Att så stora hushåll bor i ettrumslägenheter är däremot numera tämligen ovanligt. Det gäller omkring en tiondel av fyrapersonershushållen och omkring en tjugondel av de större hushållen. Den allmänna bilden av utvecklingen sedan 1945 är, att ettrumslägenheter har fått starkt minskad betydelse i alla hushållsgrupper med undantag för enpersonshushåll. Två rum och kök förekommer i oförändrad utsträckning i den stora gruppen av hushåll med en till tre hus-

Tabell 9. Hushåll av olika storlek procentuellt fördelade på lägenhetstyper 1945 och 1960

Källor: Bostäder och hushåll enligt allmänna bostadsräkningen 1945. Preliminära uppgifter från kontrollundersökning i samband med bostadsräkningen 1960. Urval ca 2 500 hushåll, varav 1 400 i städerna.

Antal boende per hushåll	Procent hushåll i lägenheter om						Summa	
	högst 1 rum och kök		2 rum och kök		3 o. flera rum och kök			
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
<i>Riket</i>								
1 person	69	66	19	18	12	16	100	100
2 personer	44	27	32	33	24	40	100	100
3 personer	36	17	35	33	29	50	100	100
4 personer	25	10	35	25	40	65	100	100
5 o. flera personer	14	5	30	21	56	74	100	100
Samtliga	37	27	31	27	32	46	100	100
<i>Städerna</i>								
1 person	72	..	16	..	12	..	100
2 personer	36	..	35	..	29	..	100
3 personer	22	..	36	..	42	..	100
4 personer	9	..	31	..	60	..	100
5 o. flera personer	5	..	29	..	66	..	100
Samtliga	..	34	..	30	..	36	..	100

hållsmedlemmar, men har minskat bland större hushåll. Det relativa antalet lägenheter som är större än två rum och kök har ökat i alla storleksklasser av hushåll, dock tämligen svagt bland enpersonshushållen.

Synpunkter på produktionsinriktningen under 1960-talet

Det starka sambandet mellan hushållsstorlek och lägenhetsstorlek ger en lämplig utgångspunkt för överväganden om behovet på längre sikt av olika lägenhetstyper och bostadsbyggandets inriktning med hänsyn härtill.

Som tidigare har framhållits, kommer befolkningsökningen under 1960-talet — och särskilt under dess första del — att vara koncentrerad till åldersklasser, där frekvensen av småhushåll är stor. Den tendens till ökning av det relativa antalet sådana hushåll, som detta med-

för, förstärks av ökad hushållsbildning bland yngre ogifta. En ökning av nataliteten skulle verka i motsatt riktning, men den skulle dock huvudsakligen påverka storleksfördelningen inom gruppen av hushåll med minst tre hushållsmedlemmar, vilken nu omfattar endast omkring hälften av hushållen. Det relativa antalet enpersonshushåll kan fortsätta att öka starkt, även om barnantalet i de egentliga familjehushållen ökar samtidigt.

En fortsatt förskjutning av hushållstrukturen mot ökad andel småhushåll skulle vid oförändrad utrymmesstandard i de skilda storleksklasserna av hushåll medföra, att det vid 1960-talets slut skulle behövas relativt sett flera smålägenheter än vid decenniets början. Vi har i det föregående emellertid också konstaterat, att utrymmesstandarden i varje storleksklass av hushåll har ökat, dvs. andelen hushåll som bor

i de minsta lägenhetstyperna har minskat, medan en ökande andel bor i större lägenheter. Den faktiska förändringen av efterfrågans inriktning på lägenhetstyper — och i viss mån även hustyper — kan betraktas som resultatet av de nämnda, i motsatt riktning verkande komponenterna. För en allmän bedömning av i vilken riktning efterfrågeförändringarna kan antas gå, kan det därför i första hand vara av intresse att försöka belysa, vilken av dessa som sannolikt kommer att väga tyngst.

Någon acceptabel utgångspunkt för en siffermässig precisering av de på allmänna grunder förväntade ändringarna i hushållsstrukturen har inte kunnat åstadkommas. I och för sig vore det tänkbart, att göra en sådan fördelning med utgångspunkt från uppgifter om hushållens storleksfördelning för olika åldersklasser av bostadsföreståndare, men någorlunda aktuella sådana uppgifter finns för närvarande endast för ett fåtal enskilda orter. Som ett exempel på sambandet mellan ålder och hushållsstorlek för gifta, har i nedanstående tablå sammanställts några uppgifter ur en bostadsräkning för Gävle 1957.

Gävle 1957: Gifta män

Bf:s ålder	Procent hushåll med			Summa
	1—2	3	4 o. flera	
	boende			
20—24	27	54	19	100
25—29	25	40	35	100
30—34	18	33	49	100
35—49	15	30	55	100
50—64	46	30	24	100
65—w	72	20	8	100
S:a	32	30	38	100

Som framgår av tablå ökar det relativa antalet hushåll med minst 4 medlemmar starkt upp till åldersklassen

35—49 år, varefter det snabbt minskar. Om den illustrerade fördelningen vore generell och kunde antas förbli oförändrad, skulle man således med hänsyn till befolkningens förväntade åldersförskjutning kunna räkna med en minskning av andelen hushåll med minst fyra medlemmar under den närmaste framtiden, eftersom det då sker en relativ ökning av åldersklasserna under 35 och över 50 år. Hushållsfördelningen i de skilda åldersklasserna har dock inte varit oförändrad. En jämförelse med uppgifter för Gävle 1952 visar således, att hushållsstorleken för gifta under 50 år ökade mellan 1952 och 1957, medan den minskade i högre åldrar. Denna utveckling, som främst förklaras av sänkt giftermålsålder och minskad inneboendefrekvens, kan antas fortgå under 1960-talet.

För att något belysa betydelsen av förändrad hushållsstruktur respektive ökad utrymmesstandard i de enskilda storleksklasserna av hushåll har gjorts en schematisk kalkyl för *städerna*. Därvid har först antalet ensamboende uppskattats med utgångspunkt från det beräknade antalet hushåll i olika civilståndsklasser. Antalet ensamboende utgjorde 1945 47 procent och 1960 uppskattningsvis 60 procent av antalet hushåll med ogift eller förut gift bostadsföreståndare i hela riket. Motsvarande uppskattning för *städerna* 1960 är 65 procent, och andelen antas fortsätta att öka till 75 procent 1970. Enpersons-hushållen skulle i så fall sistnämnda år komma att utgöra 29 procent av samtliga hushåll. De återstående hushållen har i stort sett skönsmissigt fördelats på storleksklasser inom den ram som ges av befolkningsprognosen. (Totalbefolkningen har vid samma fruktsamhet som tillämpats i statistiska centralbyråns prognos för hela riket uppskattats till omkring 4,5 miljoner 1970).

Följande fördelning av hushållen har erhållits.

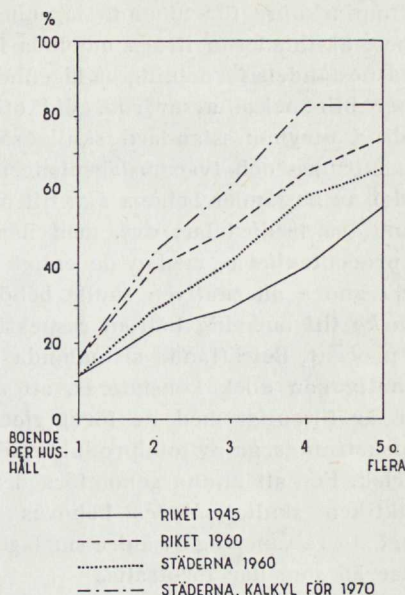
	1960	1970
1 person	23	29
2 personer	28	27
3 personer	23	22
4 personer	17	15
5 o. flera personer ...	9	7
Summa	100	100

Resultatet av den antagna förändringen i hushållsstrukturen skulle bli, att mer än hälften av nettotillskottet av hushåll under 1960-talet skulle bestå av enpersonshushåll och omkring en fjärdedel av tvåpersonshushåll, medan endast omkring en femtedel skulle vara flerpersonshushåll. Någon absolut minskning av hushållsantalet skulle det dock inte bli fråga om i någon hushållsgrupp.

De olika storleksklasserna av hushåll har fördelats på två storleksgrupper av lägenheter — högst två rum och kök och minst tre rum och kök — enligt tre alternativ:

- samma fördelning som 1960
- samma årliga procentuella ökning av lägenheter om minst tre rum och kök i varje storleksklass av hushåll som uppskattats för perioden 1946—60
- ökning av utrymmesstandarden för hushåll med minst tre boende till miniminormen »högst två boende per boningsrum, vardagsrummet oräknt». För mindre hushåll samma utrymmesstandard som i alt. b). Minimibostaden blir enligt denna norm tre rum och kök för hushåll med tre eller fyra medlemmar och fyra rum och kök för hushåll med minst fem medlemmar.

Innebörden av de två förstnämnda alternativen illustreras av figur 7, vilken visar hur stor del av hushållen i olika storleksgrupper som bor respektive antas komma att bo i lägenheter om minst 3 rum och kök.

Figur 7. Hushåll med lägenheter om minst 3 rum och kök i procent av samtliga hushåll i olika storleksgrupper. Beräknade uppgifter för åren 1945 och 1960 samt antagande enligt kalkyl för 1970 alternativ b).

Den beräknade procentuella fördelningen av nettotillskottet av lägenheter i städerna under 1960-talet inklusive lägenhetsreserv, enligt de tre standardantagandena, framgår av följande uppgifter.

	Alternativ		
	a	b	c
Högst 2 rum och kök	75	9	—48
Minst 3 rum och kök	25	91	148
Summa.....	100	100	100

Som framgår av tablan ger skillnaderna i antagandena om utrymmesstandarden mycket starkt utslag ifråga om nettoproduktionens behövliga sammansättning. Vid oförändrad utrymmesstandard skulle tre fjärdedelar av nettotillskottet behöva vara lägenheter om högst två rum och kök, medan det enligt det högsta alternativet blir en stor

nettominskning för nämnda lägenhetstyper. Skillnaderna ifråga om hela bostadsbeståndets fördelning på lägenhetstyper blir också avsevärda. Vid oförändrad utrymmesstandard skulle således ettrums- och tvårumslägenheternas andel av beståndet behöva öka till omkring två tredjedelar, dvs. med några få procentenheter, medan de enligt de båda andra alternativen skulle behöva minska till omkring hälften respektive 40 procent. Beträffande sistnämnda alternativ kan dock konstateras, att det inte är förenligt med de förut gjorda uppskattningarna av totalproduktionens storlek. För att kunna genomföra det i praktiken skulle således behövas en långt större sanering av äldre smålägenheter än som har förutsatts.

De utförda kalkylerna ger inte direkt någon ledning för bedömningar av bostadsproduktionens lämpliga sammansättning. Trots de mycket grova höftningar och vida felmarginaler som det rör sig om, synes man dock kunna konstatera, att en högst betydande förskjutning mot större lägenheter i bostadsbeståndet måste till, om en mera väsentlig förbättring av utrymmesstandarden skall komma till stånd under det närmaste decenniet. Den förväntade ökningen av antalet småhushåll synes således inte innebära någon lösning av problemet med de svenska stadssamhällenas stora bestånd av smålägenheter. Det bör också i detta sammanhang understrykas, att det ovan med b) betecknade alternativet på längre sikt inte kan anses innebära någon hög utrymmesstandard. Nära två femtedelar av trepersonshushållen och inemot en femtedel av de större hushållen skulle således komma att bo i lägenheter om högst 2 rum och kök. Trångboddheten enligt den hittills tillämpade normen »mer än två boende per bopingsrum» skulle inte bli helt avveck-

lad. Enligt den på längre sikt mera tidsenliga trångboddhetsnorm, som har använts i det högre standardalternativet, skulle trångboddhetsfrekvensen bli betydande. Vi har med hänsyn till resonemangets schematiska karaktär avstått ifrån att närmare diskutera fördelningen mellan ettrums- och tvårumslägenheter, men med kännedom om bostadsbeståndets sammansättning kan man räkna med, att även ettrumslägenheter kommer att vara en tämligen vanlig bostadstyp under lång tid inte bara för ensamboende, utan också för tvåpersonshushåll.

Frågan om utrymmesstandard och produktionsinriktning är slutligen inte begränsad till nettoproduktionens sammansättning. Förändringarna i det äldre bostadsbeståndet har haft stor betydelse under den senaste femtonårsperioden, och kan förutsättas bli ännu viktigare i framtiden. Åren 1946—60 har så vitt man nu kan bedöma nettoavgången av lägenheter varit koncentrerad till smålägenheter om högst två rum och kök, medan avgången av större lägenheter synes ha kompensrats av tillskott genom ombyggnader och ändringar. I det långa loppet kan knappast en sådan utveckling fortgå, eftersom även större lägenheter i ökad omfattning torde komma att ingå bland rivningarna. Det är dock tänkbart att nettoavgången under ännu en tioårsperiod kan komma att vara koncentrerad till smålägenheter. Fortfarande finns således möjlighet till ändringar, som resulterar i avgång av smålägenheter och tillkomst av större lägenheter inte minst i tvåfamiljshusen.

I det föregående har gjorts antaganden om avgången av lägenheter endast för första hälften av 1960-talet. Om man därefter antar en fortsatt ökning av antalet avgångna lägenheter upp till i genomsnitt 25 000 lägenheter om året i

hela tätortsbeståndet, skulle detta för enbart städerna betyda en total avgång av ungefär 140 000 lägenheter under 1960-talet. En koncentration av en så stor avgång till smålägenheterna skulle innebära, att det befintliga beståndet av lägenheter om högst två rum och kök skulle minska med omkring 15 procent på tio år. *Bruttoproduktionen* skulle i så fall kunna ges en helt annan inriktning än det ovan diskuterade nettotillskottet. Ett nettotillskott enligt alternativ b) ovan, dvs. ungefär 10 procent smålägenheter och 90 procent större lägenheter, skulle således motsvaras av en bruttoproduktion bestående av en tredjedel smålägenheter om högst två rum och kök och två tredjedelar större lägenheter. En sådan produktionsinriktning skulle inte skilja sig så mycket från den faktiskt tillämpade under senare år.

I den föregående diskussionen av utrymmesstandard och produktionsinriktning har vi helt bortsett från pris- och inkomstutvecklingens betydelse för hushållens efterfrågan på bostadsutrymme. Ett försök att i efterhand bedöma vad det kan betyda från konsumtionssynpunkt, om två tredjedelar å tre fjärdedelar av de nybyggda lägenheterna kommer att vara minst tre rum och kök, tyder inte på att en sådan utveckling skulle vara oförenlig med den allmänna konsumtionsutvecklingen. Under förutsättning av oförändrad hyresnivå, skulle det knappast medföra större ökning av bostadskonsumtionen än 25—30 procent under en tioårsperiod, vilket är mindre än den relativa ökning som kan antas ifråga om totalkonsumtionen. Möjligheterna att uppnå en viss förbättring av bostadsstandarden kan dock knappast bedömas utifrån enbart sådana totaluppskattningar. Prisstrukturen på bostadsmarknaden kan eventuellt visa sig vara av

lika stor betydelse, som den genomsnittliga hyresnivån, för olika hushållsgruppers benägenhet att förbättra sin bostadsstandard. En viktig förutsättning för att nyproduktionen skall kunna ytterligare förskjutas mot större lägenheter, torde sålunda vara, att hushållen i de under 1940- och 1950-talen nybyggda lägenheterna blir benägna att flytta till större nybyggda lägenheter, så att smålägenheter av jämförelsevis god kvalitet frigörs för det stora tillskottet av nybildade hushåll. Dessa torde till en början inte ha så stora utrymmesanspråk och inte heller så god betalningsförmåga, att de kan acceptera större lägenheter. Om en sådan omflyttning försvåras av bostadsbrist eller splittring i hyresnivån, kan detta leda till ett starkt efterfrågetryck mot nybyggda smålägenheter och krav på ökad produktion av sådana.

Om man betraktar bostadsproduktionens fördelning på lägenhetstyper som en primär faktor, kan *fördelningen på småhus och flerfamiljshus* härledas därur. De småhus som byggs numera är nästan uteslutande enfamiljshus, antingen byggda som friliggande hus eller som radhus eller kedjehus. Tvåfamiljshuset som tidigare var vanliga utgör numera bara någon procent av nyproduktionen. Av ekonomiska skäl och på grund av gällande byggnads- och lånevillkor kan mindre lägenheter än 3 rum och kök i regel inte byggas i enfamiljshus. Den möjliga nyproduktionen av enfamiljshus kan därför bestämmas inom ramen för den totala produktionen av lägenheter med minst 3 rum.

Hur nybyggda lägenheter har varit fördelade på småhus och flerfamiljshus i hela riket under 1950-talet framgår av följande tablå. (Med »småhus» avses åren 1951—54 enfamiljs- och tvåfamiljshus samt övriga år även rad- och kedjehus.)

Småhusens andel av nybyggda större lägenheter. Hela riket

År	Procent lägenheter i småhus av nybyggda lägenheter om					
	3 rk	4 rk	5 rk	6 o. flera rk	3 o. flera rk	4 o. flera rk
1951—55	31,5	64,5	78,6	78,3	47,0	69,4
1956	31,4	64,0	78,0	81,3	48,7	69,3
1957	28,7	62,1	74,4	80,5	45,6	66,6
1958	25,6	56,8	70,7	76,1	42,4	61,4
1959	25,0	56,7	65,4	76,6	41,5	59,9

Småhusens andel av lägenheterna om minst 3 rum och kök har minskat under senare delen av 1950-talet. Denna utveckling kan ha samband med förändringar i produktionens geografiska fördelning, eftersläpning i småhusbyggandet på grund av brist på tomtmark och likartade omständigheter. Det är också troligt att de ändringar, som har företagits i finansieringsvillkoren har drabbat småhusen hårdare än flerfamiljshusen särskilt i tätorterna. Förändringarna under dessa år kan därför knappast läggas till grund för några antaganden om framtiden. När det gäller de minsta småhustyperna tyder dock allmänna erfarenheter på, att intresset för dem är i avtagande särskilt i större orter, där de på grund av höga tomtkostnader inte kan kostnadsmissigt konkurrera med motsvarande lägenhetstyp i flerfamiljshusen. Man kan därför anta, att en allt mindre del av trerumslägenheterna kommer att byggas i småhus. Med de diskuterade förutsättningarna i fråga om produktionens fördelning på lägenheter om högst två respektive minst tre rum och kök skulle en stark ökning av småhusbyggandet enligt detta betraktelsesätt kunna komma till stånd endast

i förening med en förskjutning av lägenhetssammansättningen inom gruppen av lägenheter om minst tre rum och kök. På så kort sikt som en femårsperiod synes såväl de ekonomiska förutsättningarna som förändringarna av hushållens storleksstruktur tyda på, att någon särskilt stark sådan förskjutning knappast är sannolik. Förutsättningarna i detta avseende kan komma att radikalt förändras, om man ser utvecklingen på längre sikt, men vi har inte ansett det möjligt eller nödvändigt att nu ta upp detta mera långsiktiga problem. Under de närmaste åren skulle emellertid även en svag ökning av småhusbyggandets andel av totalproduktionen — säg med någon procentenhet per år — innebära en mycket betydande absolut ökning, förutsatt att bostadsbyggandet totalt ökar i den ovan diskuterade omfattningen. Om bostadsbyggandet ökar upp till drygt 82 000 lägenheter vid mitten av 1960-talet och småhusens andel samtidigt ökar från en fjärdedel till en tredjedel, skulle det i absoluta tal betyda 27 000 nybyggda lägenheter i småhus 1965 mot ca 17 000 1960.

Sammanfattning

Det är för närvarande ytterst vanskligt att bedöma bostadsbyggandets behövliga omfattning och inriktning under en längre period. Flera faktorer talar emellertid för en stark fortsatt ökning av antalet efterfrågade lägenheter och av det totala bostadsbyggnadsbehovet. Ökningen av den vuxna befolkningen kan således under lång tid framåt beräknas bli betydligt större än under de senaste femårsperioderna. Förändringarna i dess ålders- och civilståndsfördelning beräknas gå i sådan riktning, att antalet hushåll ökar relativt sett mer än befolkningen. Vidare kan flyttningarna från landsbygd till tätorter, under förutsättning av fortsatt god konjunktur och hög sysselsättningsgrad i stadsnäringarna, väntas fortgå. Den på grundval av de här nämnda faktorerna uppskattade ökningen av hushållsantalet i tätorterna är för första hälften av 1960-talet i genomsnitt drygt 31 000 lägenheter årligen.

Utöver de rent demografiska faktorerna kan fortsatt avveckling av det nuvarande lägenhetsunderskottet¹ i tätorterna samt fortsatt reallöneförbättring och andra faktorer som påverkar olika befolkningsgruppers lägenhetsefterfrågan förväntas medföra en ytterligare ökning av lägenhetsbehovet. Denna ökning, som kommer till uttryck i höjningar av de s. k. hushållskvoterna, dvs. förhållandet mellan antalet hushåll och antalet personer i en viss befolkningsgrupp, har för tätorterna tillsamman-

tagna uppskattats till 16 000 årligen. Den totala ökningen av hushållsantalet i tätorterna har således uppskattats till drygt 47 000 årligen, eller sammanlagt 237 000 under hela femårsperioden 1961—65.

Om det nuvarande direkta underskottet på lägenheter skall kunna fyllas ut, och dessutom en ökad rörlighet på bostadsmarknaden skall bli möjlig, bör bostadsbyggandet vara så stort, att en reserv av lediga lägenheter kan uppkomma. Vi har därför räknat med, att ökningen av lägenhetsantalet i tätorterna bör vara 45 000 större än den uppskattade ökningen av hushållsantalet under femårsperioden.

Ett betydande antal lägenheter i det äldre bostadsbeståndet i så väl tätorterna som på glesbygden är bristfälliga i olika avseenden och bör ersättas. Vi har inte kunnat göra någon direkt bedömning av hur stort detta ersättningsbehov kan anses vara. Med utgångspunkt från uppskattningar av den faktiska lägenhetsavgången under senare år, har vi emellertid uppskattat den behövliga

¹ Avvecklingen av lägenhetsunderskottet har inte kunnat preciseras som en särskild post i kalkylerna. Den kan delvis medföra demografiska förändringar — av bostadsbristen uppdämd inflyttning och äktenskapsbildning kommer till stånd — vilka i princip har beaktats i beräkningarna av befolkningsutvecklingen. Dessutom antas avvecklingen av lägenhetsunderskottet medföra en ökning av hushållskvoterna. Hur stor del av den antagna ökningen av dessa, som hänför sig till »brist-avveckling», kan dock inte preciseras.

ersättningsproduktionen till 20 000 lägenheter årligen, varav 15 000 i tätorterna och 5 000 på glesbygden.

En summering av de olika posterna ger för hela femårsperioden 1961—65 ett totalt bostadsbyggnadsbehov av drygt 380 000 lägenheter eller i genomsnitt drygt 76 000 lägenheter årligen. Med utgångspunkt från nuvarande produktionsnivå, ca 70 000 lägenheter per år, skulle den för femårsperioden kalkylerade totalproduktionen kunna uppnås genom en fortgående ökning av antalet färdigställda lägenheter med omkring 3 000 per år till drygt 82 000 per år vid 1960-talets mitt.

Det ligger i sakens natur att alla de i totaluppskattningen ingående delposterna är osäkra i den bemärkelse, som gäller alla försök till framtidsbedömningar. Härtill kommer, att kalkylerna till stor del är grundade på osäkra uppgifter om utgångsläget. Om alla prognoser gäller, att de fortlöpande bör jämföras med faktiskt observerade förändringar av olika faktorer och revideras med hänsyn härtill. Detta gäller i särskilt hög grad om de här gjorda uppskattningarna. Vi har förutsatt att de skall bli ersatta av bättre genomförda bedömningar, så fort detta blir möjligt genom färdigställande av de pågående folk- och bostadsräkningarna. Med hänsyn härtill har de fullständiga beräkningarna begränsats till att avse en femårsperiod. Beträffande utvecklingen på längre sikt kan endast konstateras, att det inte nu kan påvisas några faktorer som talar för, att behovet av ökat bostadsbyggande skall vara av tillfällig natur. Risken för att en produktionsökning under några år senare skall följas av en minskning synes därför liten.

För utvecklingen av bostadsstandarden på längre sikt, är bostadsbyggandets

sammansättning av minst lika stor betydelse som dess totala omfattning uttryckt i antal lägenheter. Avvägningsproblem mellan vad som på lång sikt ter sig önskvärt och vad som på kort sikt ter sig möjligt att genomföra måste alltid uppkomma, då det gäller så långsiktiga investeringar som bostäder. Svårbedömbara sådana problem uppkommer för bostadsbyggandet främst vid myndigheternas och byggherrarnas planering av hur bostadsbyggandet skall fördelas på olika lägenhets- och hustyper. Under 1960-talet kan spänningarna mellan vad som ur aktuell respektive långsiktig efterfrågesynpunkt ter sig lämpligt i dessa avseenden bli osedvanligt stora, på grund av de starka förändringar i befolknings- och hushållsstruktur som kan förväntas. Dessa förändringar pekar mot en stark ökning av antalet småhushåll, vilka i regel efterfrågar tämligen små, men välutrustade lägenheter. På längre sikt kan man dock räkna med, att fortsatt ökning av olika hushållsgruppers utrymmesanspråk kräver en sammansättning av bostadsbeståndet, som kan uppnås endast om nyproduktionen under lång tid inriktas på i huvudsak större familjebostäder. Denna standardstegring väger på längre sikt betydligt tyngre än minskningen av hushållsstorleken. Tillgodoseendet av en eventuell tillfällig ökning av efterfrågan på smålägenheter bör därför inte ske genom ökad nyproduktion av sådana, utan främst genom att de hushåll som nu bor i smålägenheter och till stor del har en mycket låg utrymmesstandard stimuleras att flytta.

Bostadsbyggnadsutredningens fortsatta arbete är inriktat på att närmare försöka belysa, vilka faktorer som påverkar efterfrågans inriktning samt olika hushållsgruppers bostadsönskemål och flyttningsbenägenhet. Ställningstagan-

den till frågorna om den framtida utrymmesstandarden och produktionsinriktningen bör anstå till dess detta arbete är avslutat.

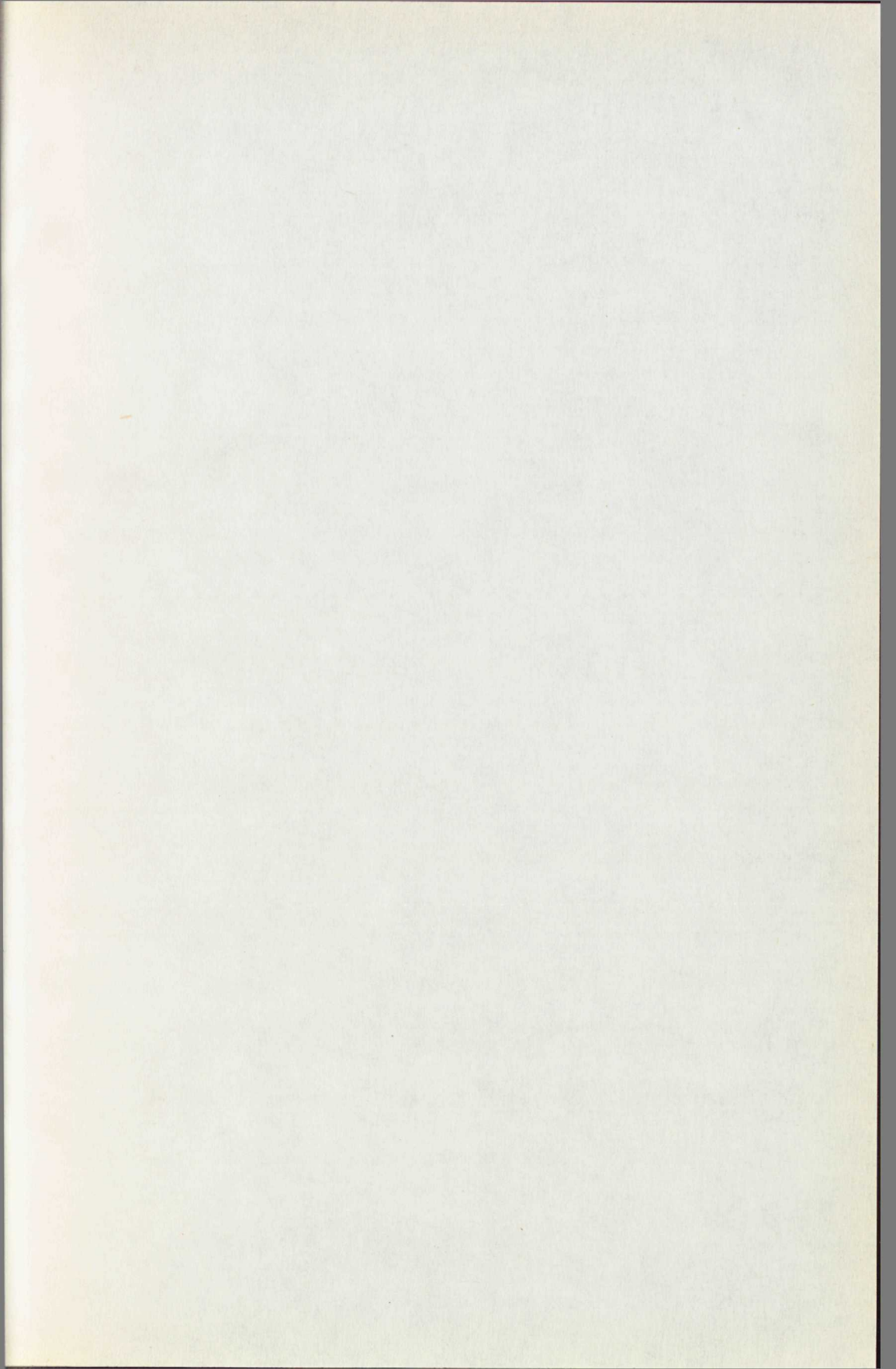
Skälen till att vi nu har försökt göra en allmän bedömning av produktionens omfattning och inriktning under den närmaste framtiden är — förutom behovet av viss ledning för vårt fortsatta arbete — dels behovet av en riktpunkt för statsmakternas bedömning av bostadsbyggnadsfrågorna och dels önske-

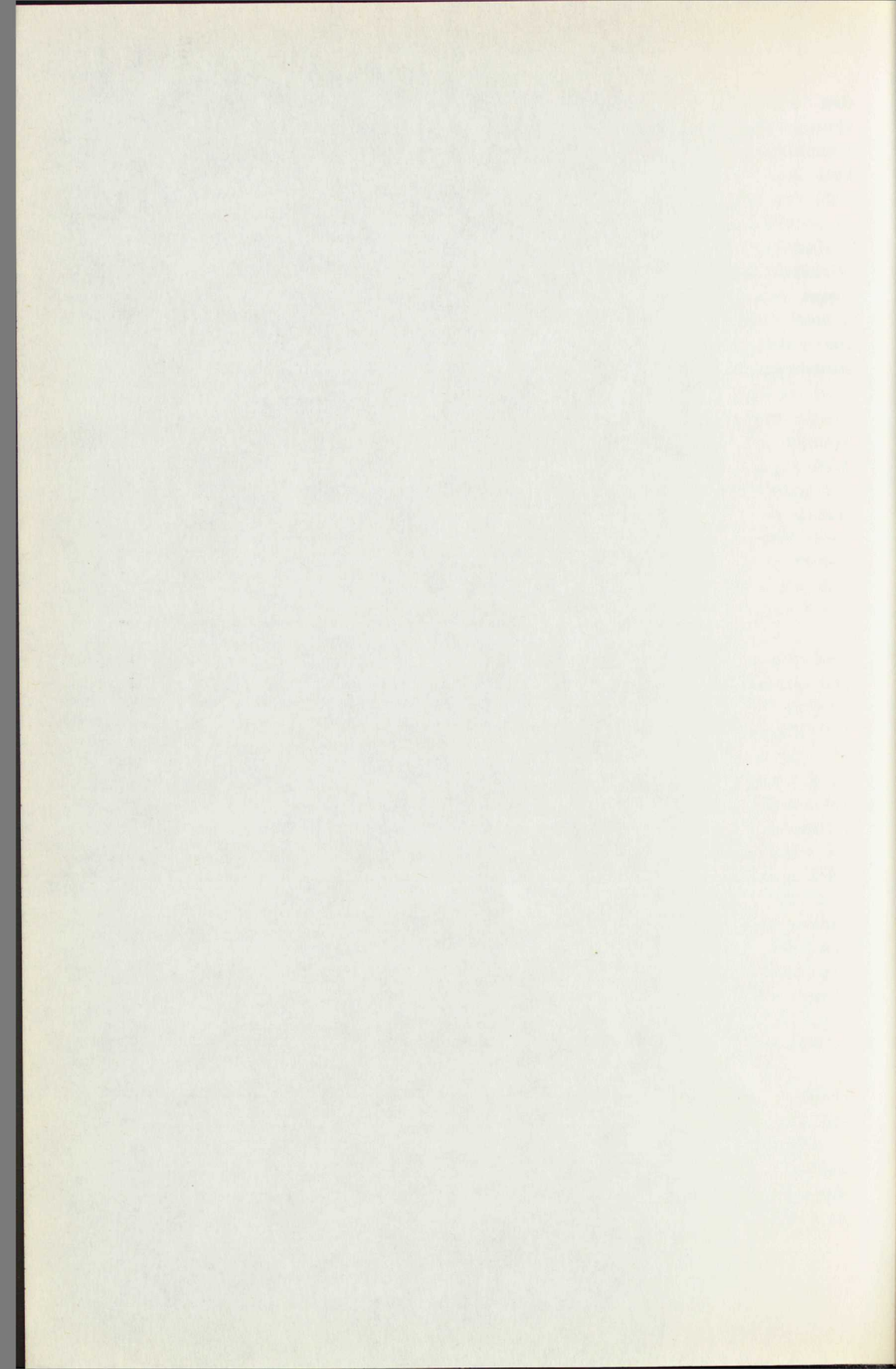
målen från 1959 års långtidsutredning om uppskattningar till underlag för dess sammanställning av investeringsbehoven. Vi anser att man i nämnda sammanhang tillsvidare bör räkna med en ökning av antalet nybyggda lägenheter i den omfattning som de utförda kalkylerna visar och en fortsatt förskjutning av bostadsbyggandets fördelning på lägenhetstyper i ungefär samma omfattning som under 1950-talet.

med en från 1959 av förändring
om uppgifter till utslag för
dessa sammanställning av investeringar
behöver vi också till andra
sammanställning tillräckligt för vilken
en ökning av antalet stycken föregår
betydligt för en ändring som de till
läggnings riktiga och en tillräckligt
skattning av produktionsmängd för
en tillräckligt hög produktionsmängd
som omfattar som under 1959-talet.

den tillräckligt om den framtidens
tjänstgöring och produktionsmängd
ökningen för mesta till dess tillräckligt
helt är avslutat.
Tillräckligt till att vi nu har försökt för
en annan bedömning av produktionsmängd
omfattning och inriktning under den
utvärderingsperioden är — förutom be-
hövet av viss bedömning för varit tillräckligt
arbete — dels behovet av en tillräckligt
för utvärderings bedömning av be-
stämd produktionsmängd och dels också

KUNGL. BIBL.
19 OKT 1961
1 0 2 9

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1961

1. Den nordiske husholdshøgskolen.
2. Nordens folkelige akademi.
3. Nordisk filmsamarbeid.
4. Internordiske flytteattester.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Begravningsplatser och gravar. [5]
Underrätterna. [6]
Den allmänna brottsregistreringen. [11]
Pensionsstiftelser. I. [14]
Kriminalvård i frihet. [16]
Vissa frågor rörande allmänna val. [20]
Författningsutredningen. V. Organisationer.
Beslutsteknik. Valsystem. [21]
Redareansvarets begränsning. [33]
Djurplågeri, vetenskapliga djurförsök samt djur-
skyddsordning. [45]
Reviderad hyreslag. [47]

Utrikesdepartementet

Administrationsutredningen för biståndet till ut-
vecklingsländerna. 1. Den svenska utvecklings-
hjälpens administration. [22] 2. Den svenska ut-
vecklingshjälpen. Expertrekrytering och stipen-
diatmottagning. [50]

Försvarsdepartementet

Enhetlig ledning av krigsmakten. [7]
Totalförsvarets upplysningsverksamhet. [18]
Flygbuller som samhällsproblem. [25]

Socialdepartementet

Byggnadsindustrins arbetskraft. [19]
Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring
m. m. [29]
Handläggning av bostadslån. [32]
Ändamålsenliga studentbostäder. [35]
Stöd åt barnafödorskör. [38]
Lag om allmän försäkring, m. m. [39]
Bostadsbyggnadsbehovet. [51]

Kommunikationsdepartementet

Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för
byggnadsverk. [12]
1953 års trafikutredning. 1. Svensk trafikpolitik. I.
[23] 2. Svensk trafikpolitik. II. Bilagor. [24]
Byggnadsstyrelsens organisation. [48]

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings-
och uppbördsväsendet. [4]
Preliminär nationalbudget för år 1961. [10]
Reviderad nationalbudget för år 1961. [26]
Stämpel- och expeditiionsavgifter. [37]
Mål och medel i stabiliseringspolitiken. [42]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 5. Hjälpmedel i skolarbetet.
[17] 6. Grundskolan. [30] 7. Läroplaner för grund-
skola och fackskolor. [31]
Kungl. Teatern. Verksamhet och ekonomi. [28]
Tandsjukvården vid de odontologiska läroanstal-
terna. [36]
Användningen av August Abrahamsons stiftelse å
Nääs. [43]
Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet. [44]

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]
Lantbrukets yrkesskolor. [13]
Förslag till jordförvärvslag m. m. [49]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]
Skifferoljefrågan. [27]

Inrikesdepartementet

Om läkarbehov och läkartillgång. [8]
Principer för en ny kommunindelning. [9]
Polisens brottsbekämpande verksamhet. [15]
Huvudmannaskapet för polisväsendet m. m. [34]
Länsindelningen inom Stockholms- och Göteborgs-
områdena. [40]
Reviderad giftlagstiftning. [41]
Boxningssportens skadeverkningar. [46]